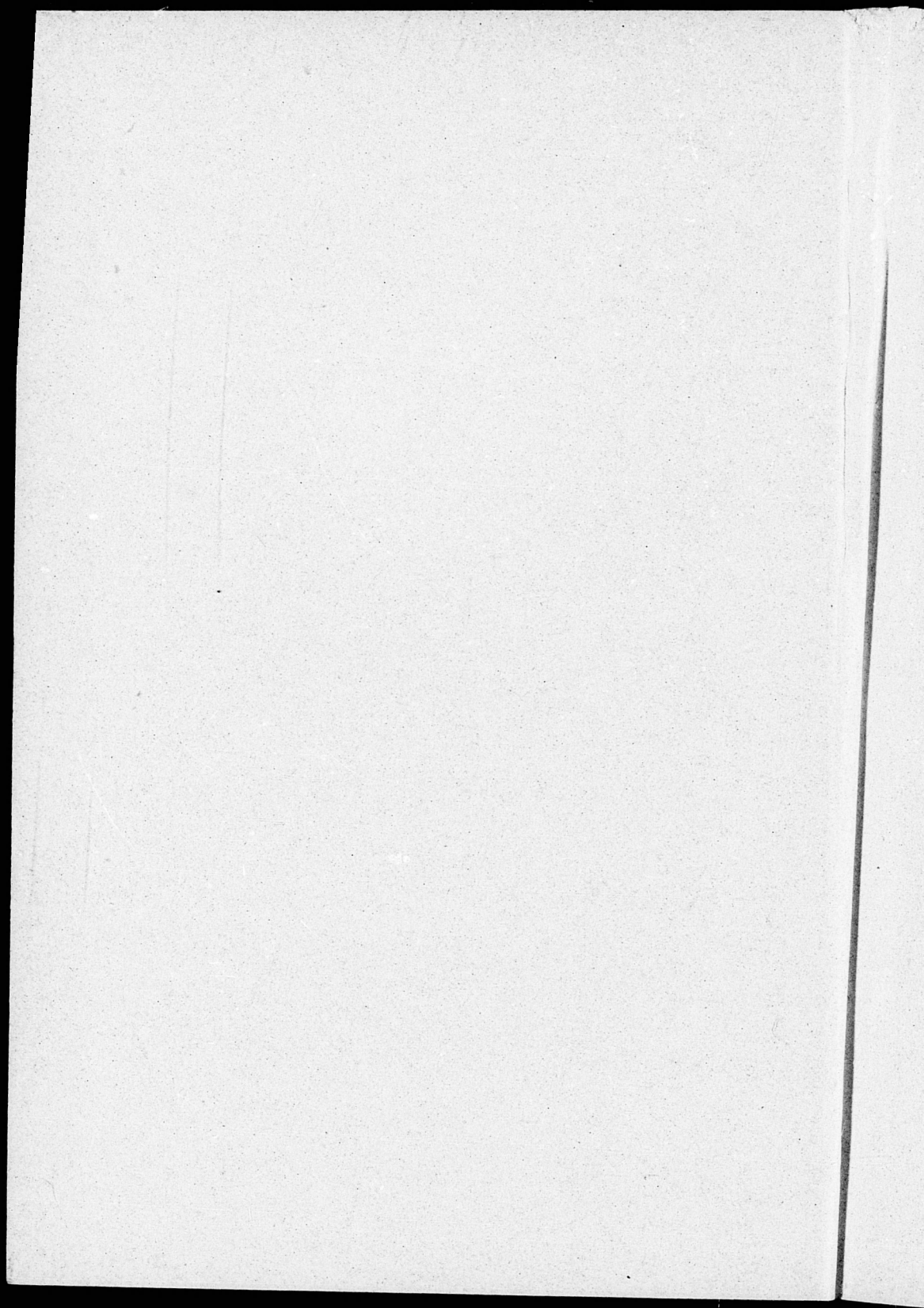
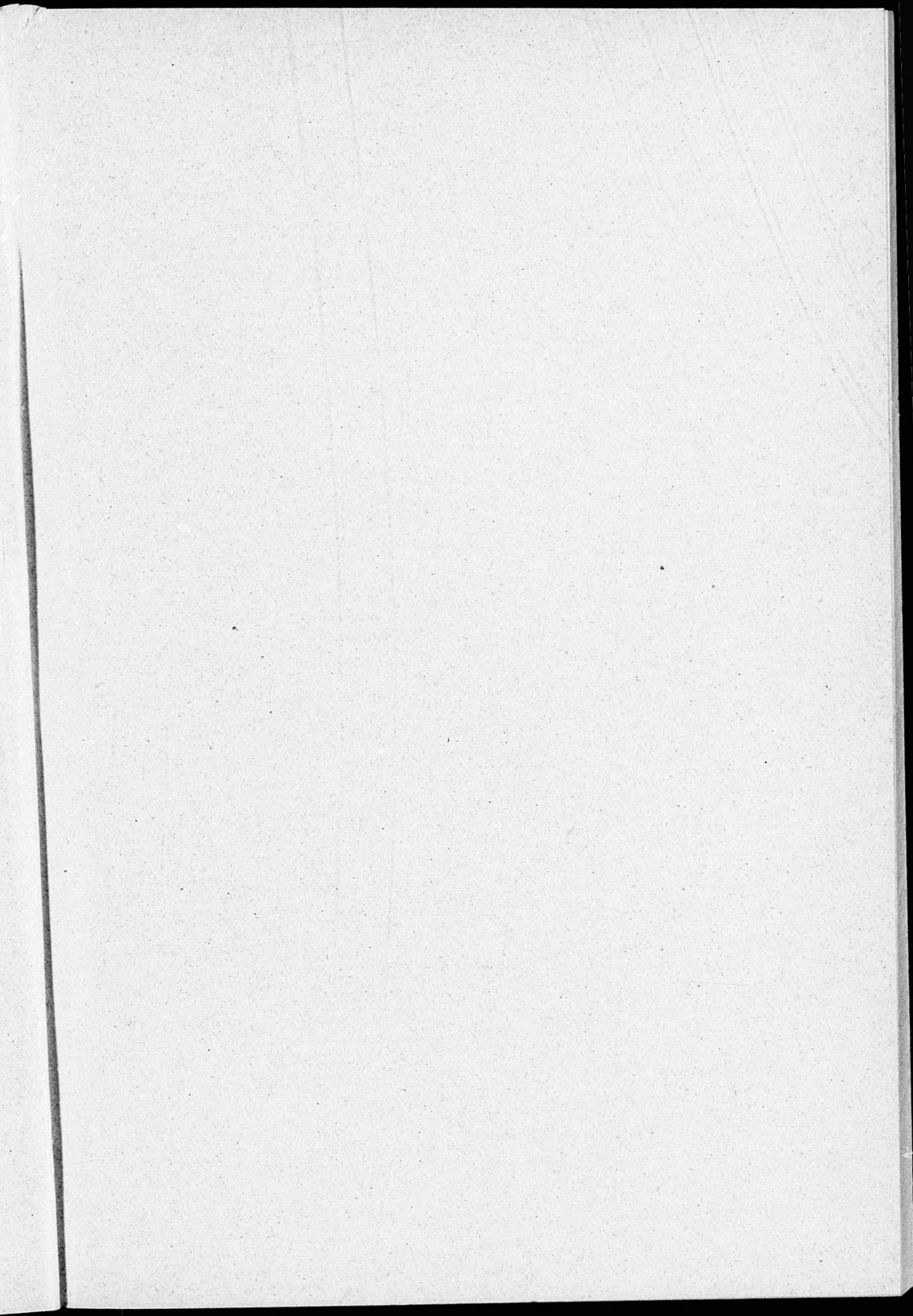

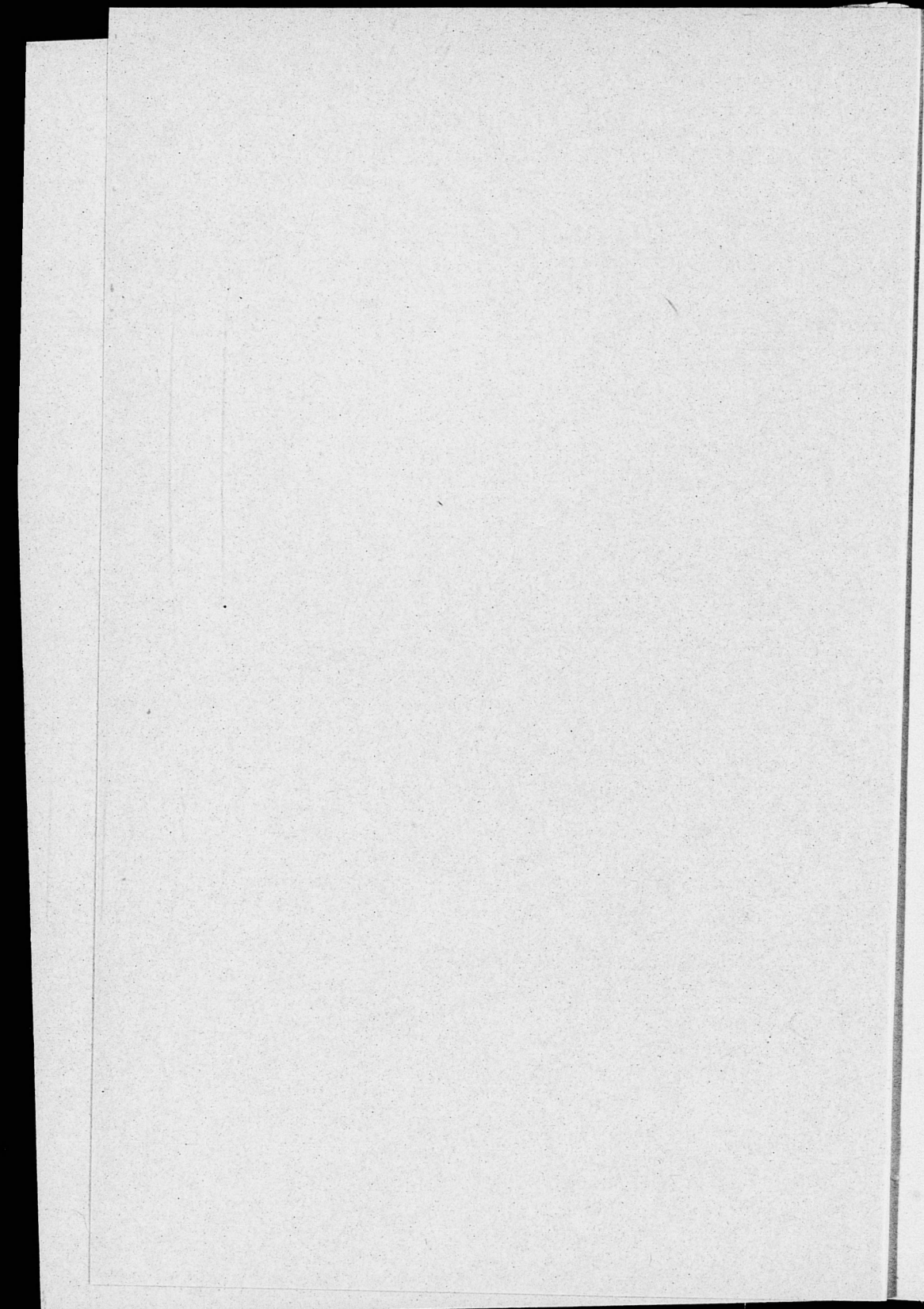
Commentatio de Vita Niciae.

~~~~~  
SPECIMEN INAUGURALE

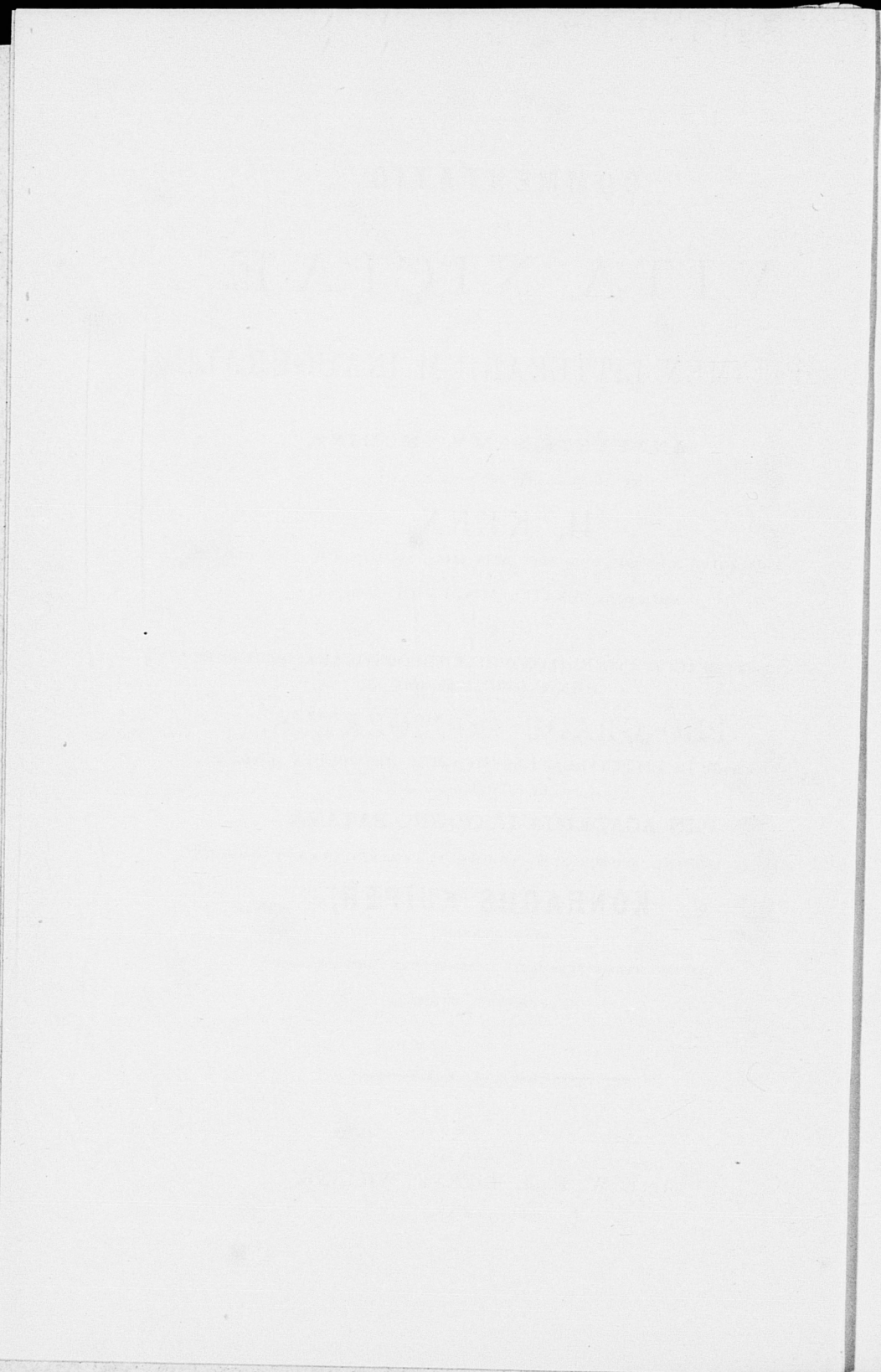








COMMENTATIO  
DE  
VITA NICIAE.





COMMENTATIO  
DE  
VITA NICIAE.  

---

SPECIMEN LITTERARIUM INAUGURALE

QUOD  
ANNUENTE SUMMO NUMINE  
EX AUCTORITATE RECTORIS MAGNIFICI

H. KERN,

PHIL. THEOR. MAG. LITT. HUM. DOCT. ET IN FACULTATE LITT. HUM. PROF. ORD.,

AMPLISSIMI SENATUS ACADEMICI CONSENSU

ET  
NOBILISSIMAE FACULTATIS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITTERARUM  
HUMANIORUM DECRETO

PRO GRADU DOCTORATUS,  
SUMMISQUE IN LITTERARUM CLASSICARUM DISCIPLINA HONORIBUS  
ET PRIVILEGIIS

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA  
RITE ET LEGITIME CONSEQUENDIS, PUBLICO AC SOLEMNI EXAMINI SUBMITTET

KONRADUS KUIPER,

ZAANDAMENSIS,

DIE XIV MENSIS FEBRUARII A. MDCCCLXXX, HORA III—IV.

IN AUDITORIO MAIORE.

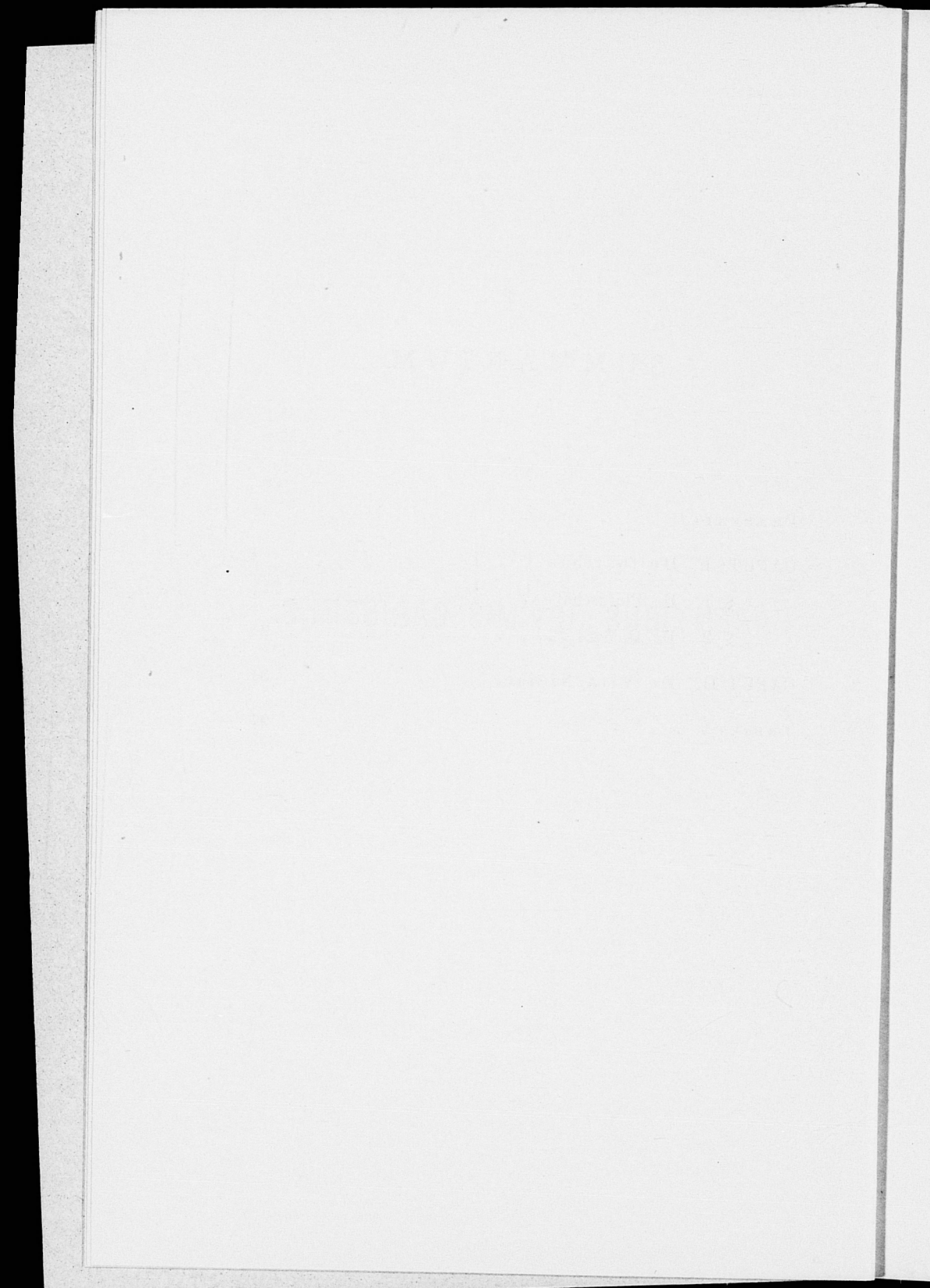


—  
ZWOLLAE,  
APUD W. E. J. TJEENK WILLINK.

MDCCCLXXX.

~~~~~  
EX TYPOGR. W. E. J. TJEENK WILLINK.
~~~~~

PARENTIBUS OPTIMIS CARISSIMIS.

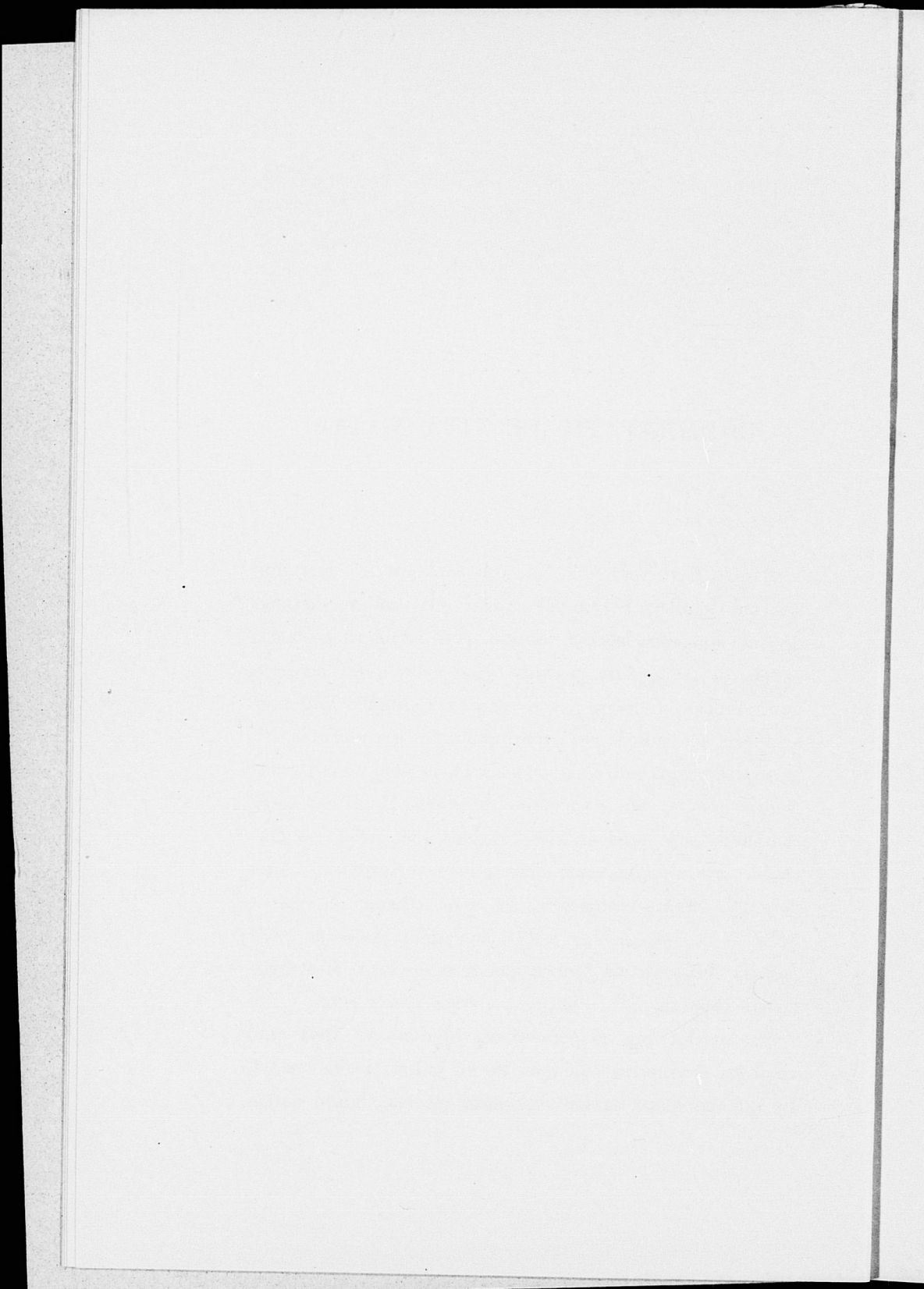

SUMMARIUM.

	Pag.
PRAEFATIO.	1
CAPUT I. De fontibus	3
§ 1. De Plutarcho	4
§ 2. De Diodoro	24
CAPUT II. De Vita Niciae.	31
THESES	97

COMMENTATIO DE VITA NICIAE.

Si quis forte rogaverit, miratus me post tot doctorum virorum studia, novam de Niciae vita iniisse disputationem, quaenam me ad tantum opus impulerit audacia, paucis ei respondere possum. Non enim quia sperarem multa me nova adferre posse, vel quia de singulis diligenter quaerere non inutile crederem, quum jam scriptorum optimus quisque qui belli Peloponnesiaci historiam descripserint Niciae quoque vitam accurate tractassent, de eo agere constitui, sed quod in illis inprimis temporibus saepius studia mea maxima cum delectatione versarentur, quum floreret antiqua comoedia, et ipsi Athenienses essent quasi *ἐαυτῶν ἀπαιχώτατοι*, lecto Thucydide saepe de viris optimis Aristophanis iudicia quaerere solebam, et si fragmenta suppetebant, ceterorum quoque comicorum.

Ita sensim fere eo perveni ut viderem, de Nicia quid aequales censuerint, quidque de eo iudicio hodie constet. In qua re quum multa viderentur incerta, multa autem

etiam ita disputata ut mihi satisfacere non possent, haud omnino supervacaneum opus suscepturum me credidi, si de paucis accuratius disquirerem.

Primum igitur pauca quaedam de fontibus eorum disputare constitui, qui de vita Niciae scripserunt, ut deinde, ipsis Niciae rebus gestis breviter expositis, de singulis quid quaerendum esset viderem.

CAPUT I.

DE FONTIBUS.

Inter eos qui de vita Niciae scripserunt primum locum occupant Thucydides, Plutarchus et Diodorus Siculus, quorum primum, ut quem non alios adisse scriptores constet ipsius testimonio ¹⁾, verum quae ipse viderit narrare, aut ab iis qui rebus gestis interfuerint, quae audiverit, silentio hoc loco praetermittere licet. At plura nobis de Plutarcho dicenda erunt et de Diodoro, de illo autem inprimis accuratius quaerere in animo est, quia de eius in Niciae vita fontibus toto coelo fere semper virorum doctorum sententiae distant. Qua disputatione peracta de Diodori fontibus in iis libris qui ad Niciae vitae pertinent pauca addere satis erit.

---

¹⁾ τὰ δ' ἔργα τῶν πραχθέντων ἐν τῇ πολέμῳ οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος πυνθανόμενος ἡξίωσα γράψαι οὐδ' ὥς ἐμοὶ ἐδόκει, ἀλλ' οἷς τε αὐτὸς παρῆν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ὅσον δυνατόν ἀκριβεῖα περὶ ἐκάστου ἐπεξελθόν. (Thuc. I, 22.)

§ 1.

De Plutarcho.

Qui de Plutarchi fontibus scripserunt plerumque paulo, opinor, studiosius, id egerunt, ut alia aliis auctoribus tribuerent, ipsi autem Plutarcho nihil relinquerent, ita ut si illis credas, jam statim ex docto philosopho lepidoque narratore, quamvis, fateor, saepe neglegentiore, evadat tibi stolidus expilator. Iis et in multis aliis et in hac de qua nunc agimus vita assentiri non potui, quare in singulis capitibus quid recte statuisset videantur quid non, quaerere mihi liceat, ne inaudito ipso reo, sententiam ferre videamur, ipsis Plutarchi verbis laudatis. Nam quo modo fontes adire, quo modo historiam conscribere statuerit, ipse Plutarchus declarat in praefatione ad Niciae vitam, his verbis: „ὁ γοῦν Θεουκυδίδης ἐξήνεγκε πράξεις καὶ Φίλιστος ἐπεὶ παρελθεῖν οὐκ ἔστι . . . . ἐπιδραμὼν βραχέως καὶ διὰ τῶν ἀναγκαίων ἵνα μὴ παντάπασιν ἀμελῆς δοκῶ καὶ ἀργὸς εἶναι, τὰ διαφεύγοντα (ἀπὸ διαφυγόντα?) τοὺς πολλοὺς ὑφ' ἐτέρων δ' εἰρημένα σποράδην ἢ πρὸς ἀναθήμασιν ἢ ψηφίσμασιν εὕρημένα παλαιαῖς πεπείραμαι συναγαγεῖν, οὐ τὴν ἄχρηστον ἀθροίζων ἱστορίαν (ecce, quam minime historicus esse cupiat Plutarchus) ἀλλὰ τὴν πρὸς κατανόησιν ἡθῶς καὶ τρόπου παρατιθεύς ¹⁾).

Haec autem si tenemus (neque opinor ulla causa extat cur fidem huic testimonio denegemus) saepius fortasse

¹⁾ Plut. Nic. 1, 5. Quod totum caput utilissimum est quo videas quid de fontibus suis censuerit ipse Plutarchus.

apparebit, non juste illos judicasse de Plutarcho, qui existimant eum voluisse quae aliis deberet, tanquam sua venditare lectoribus. Illi autem quam laudem Plutarcho detrahunt eam conferre solent in historicos alios, quorum, quum fragmenta plerumque perpauca ad nos pervenerint, alter altero obscurior est, ita ut, in tanta historicorum copia ex quibus haurire potuerit Plutarchus, in tanta vero inopia fragmentorum e quibus quidquam certi appareat, omnia fere quae de fontibus istis disputata sunt, conjecturis minime certis nitantur, praesertim quum viri docti simulac scriptoris cuiusdam vestigia reperisse sibi visi sunt, statim per tota capita, immo per capitulum longam seriem eum expilasse Plutarchum statuunt. Quare hoc inprimis agam ut exemplis demonstrem quomodo solitus sit fontibus suis uti Plutarchus neque tota capita desumere ex aliis eum solere, verum nunc hinc materia adducta nunc illinc, saepe de suo addere quae aut ornent sermonem, aut praecepta quaedam moralia continent.

At jam de singulis videamus. Constat ex ipsius Plutarchi testimoniis adiisse eum Thucydidem, Philochorum, Ephorum, Timaeum, Philistum, quibus ubi usus sit, in singulis capitibus quaerendum est.

In primis jam statim capitibus multa occurrere quae non e Thucydide ea fluxisse demonstrent, quisquis facile videbit. Quam ob causam Fricke ¹⁾ cui, quae ipse

---

¹⁾ Untersuchungen über die Quellen des Plutarch im Leben des Nikias und des Alkibiades etc. Leipzig 1869, p. 19 sqq.

Plutarchus de fontibus suis dicat, non magni facienda videantur, si quis noverit quo modo conscribere libros soleat ille, tota capita 2—6 Philochoro tribuit, diligenti et accurata disputatione hanc opinionem firmare conatus. De qua, quum mihi persuadere vir doctus non potuit pauca addam. Aristotelis iudicium de Nicia, Thucydide, Theramene, viris apud Athenienses omnium principibus, ipsum Plutarchum ex Aristotele desumpsisse negat, (quo jure, non video); quum deinde quae de Theramene adduntur, ita cum praecedentibus cohaereant ut ex uno scriptore fluxisse prorsus necessarium sit, haec autem denuo cum capite 3 tam arcte conjuncta sint ut eidem scriptori deberi videantur, jam quaerendus est unus ille cuius scrinia hic compilaverit Plutarchus. Nam caput quoque 3, quod multa insint indicia accuratioris locorum notitiae quam Fricke Plutarcho tribuere possit (e. g. quae de Palladio sunt scripta) eiusdem scriptoris ei esse videtur idque aliquis Atthidographi.

Hunc deinde Atthidographum non alium fuisse ac Philochorum, demonstrare conatus est longiore disputatione de eius viri moribus deque scribendi ratione inita, quam hoc loco persequi inutile videtur quia in ea obscuritate et Philochorus et ceteri quorum fragmenta extant versantur, ut omnis eiusmodi disputatio non magni facienda videatur. Praeterea quamquam multa in primis hisce capitibus leguntur, quorum apud Thucydidem nulla fit mentio, certis tamen argumentis prorsus caremus, quibus efficere possimus ex Philochoro Plutarchum haec capita desumpsisse, quum neque ex fragmentis Atthidis

quidquam appareat neque unquam in hisce Philochori nomen additum sit. Quamquam igitur fortasse fieri potest ut hic illic quaedam ex eo attulerit Plutarchus, tamen et incerta, et nimis audax nobis videtur conjectura viri docti purum putum nobis hoc loco tradi Philochorum, praesertim cum vix cogitari possit, cur Atthidis scriptor omnia quae ad Niciae vitam pertinent tanta cura tractaverit.

Non ita profecto librum suum componere solebat Plutarchus. Aliunde res attulit sed suis plerumque verbis narrat, saepe etiam inverso quam quo legerat ordine etenim οὐ τὴν ἀχρηστον (ut illi videbatur) ιστορίαν ἀθροίζων ἀλλὰ τὴν πρὸς κατανόησιν ἡθῶν καὶ τρόπων παραδιδούς. Quod inprimis valet in huius Vitae primis capitibus. Praemissa praefatione de fontibus, quosnam adierit et quanti eos faciat, antequam ipsam historiam attingit, de moribus Niciae agit, deinde ipso fere sermone ductus ad enarrandam vitam venit quo loco omnia quae apud auctores suos, Ephorum, Theopompum, Philochorum, Thucydidem denique passim legerat in suum usum convertit. Initium sumit in afferendo Aristotelis de Nicia testimonio, quod quare ex ipso Aristotele addere non potuerit, equidem non video, Philochorum latere nullo argumento apparet ¹⁾).

Deinde ipsa scribendi ratio, quomodo historias scribere soleat Plutarchus satis ostendit; Cleonis nomen quum

---

¹⁾ Quae sequuntur de Theramene non addenda sunt fragmentis Aristotelis; adscripsit enim ea ipse Plutarchus ut de eo non cum Aristotele se facere paucis demonstraret.

occurat, statim versiculi recordatur comici, quem, ut est eius mos, soluto sermoni internectit lubenter: γερονταγωγῶν κἀναμισθαρνεῖν διδούς ¹⁾). Sequuntur de Niciae ἀναθήμασι quaedam c. 3. ubi de Palladio agens, quod Nicias in arce vovit, addit „εἰστήκει δὲ . . . καὶ ἡμᾶς τὴν χρύσωσιν ἀποβιβληκός” unde hoc certe apparet, alicubi legisse Plutarchum de aureo palladio quod Nicias vovit, quod fortasse Philochorus narravit; non tamen ita ineptum fuisse Plutarchum equidem credam ut immutata haec sumpserit ex Philochoro et, quae ille suo tempore superesse scribit, quieto animo et inturbato, de iis descripserit eius verba εἰστήκει καὶ ἡμᾶς. De sacris egisse multis locis Philochorum ex fragmentis innumeris constat, nihil igitur obstat quominus inspexerit eum hoc loco Plutarchus, descripsisse eum nusquam apparet ²⁾). Sequitur c. 4. ubi denuo, quae attulit Thucydides verba καὶ θειάζμα προσκείμενος, non ea ex ipso Thucydide verum ex Philochoro desumpsisse Plutarchum, contendit Fricke, at ostendit nobis Plutarchus haud uno loco, maxima cura legisse se et relegisse Thucydidem, multaque ex eo memoria fere tenere ³⁾).

¹⁾ Idem versus recurrit in Praecept. poll. c. 13. Paulo aliter habemus notum apud Aristophanem Eqq. 1099 γερονταγωγῶν κἀναπαιδεύειν πάλιν. Verisimile itaque videtur et hunc versum Aristophanis esse, sitne vero ex Senectute, ut Suevernus voluit, an ex alia fabula dijudicari difficile est.

²⁾ De Niciae architheoria in Delum etiam mentio fit in Quaest. Convival. Lib. VIII, 44.

³⁾ Inter alia vide etiam Plut. de Herodot. malign. c. 2. ubi eadem de Nicia verba eo modo laudantur ut inde satis appareat memoria tenuisse ea Plutarchum. Utile autem erit hoc caput perlegere et sequentia ut ipsius Plutarchi de nonnullis historicis iudicium cognoscas.

Quodsi non haec ex Philochoro hausit, eodem argumento minime necessarium videbitur cum Frickio statuere, comicorum testimonia, quae hoc capite affert, Philochori cura esse collecta.

Uterius etiam quam Fricke progressus, in sequenti capite jam constituere posse sibi visus est A. Philippi ¹⁾, ex quonam Philochori libro haec omnia fluxerint. Fontium vestigia ille reperit in verbis: καὶ ὁ μάλιστα συνπραγματοῶν καὶ συμπεριτιθεὶς ὄγκον αὐτῶ καὶ δόξαν Ἱέρων ἦν, ἀνὴρ τετραμμένος ἐπὶ τῆς οἰκίας τοῦ Νικίου προσποιούμενος δ' υἱὸς εἶναι Διονυσίου τοῦ χαλκοῦ προσαγορευθέντος ²⁾. Fluxisse haec ex Philochoro conjicit ex titulo deperditi libri apud Suidam i. v. Φιλόχορος, ubi legimus in libris Philochori fuisse etiam ἐπιτομὴν τῆς Διονυσίου πραγματείας περὶ ἱερῶν, quae verba ita legenda videntur viro doctissimo Philippi: ἐπιτομή τῆς Διονυσίου πραγματείας περὶ Ἱέρωνος. Putat enim „Hieronem filio suo nomen indidisse Dionysio, id quod cum ipse Dionysii filium se venditaret, moris Graeci si memineris facile tibi probabitur”, hunc vero Dionysium minorem scripsisse librum de patre suo excerptum a Philochoro. Haec autem acute fortasse excogitata videntur nonnullis, mihi tamen nullo modo placent. Ipso enim de Hierone nihil quidquam aliunde quum constet, fieri sane potest ut illi fuerit filius cui nomen Dionysio dederit, at haec ut nullis certis argumentis

¹⁾ In commentatione de Philisto, Timaeo, Philochoro, Plutarchi in vita Niciae auctoribus.

²⁾ De Dionysio „Aeneo” testimonia veterum collegit Bergk, in commentatione de reliquiis comoediae Atticae antiquae p. 52.

probari possunt ita; quamquam non adduci possumus ut credamus, ordine tamen refutare difficile.

Quid autem obstat, quominus Philochorus cuius ipsius studia saepius versata sunt in rebus sacris, ut ex titulis apud Suidam ¹⁾ et Harpocracionem ²⁾ constat — etiam Dionysii nescio cuius *πραγματεῖαν περὶ ἱερῶν* excerpserit?

Ex hujus igitur Dionysii de patre libello aut potius ex huius libri epitome tota capita 1—6 desumpsisse Plutarchum quum contendit Philippi, quam dubiis argumentis disputatio eius nitatur multis demonstrare non opus erit; etiam si scriptus esset ille liber, excerptusque a Philochoro, quod minime constat, tamen jure in dubium vocari posset an tanta cura in illa de Hierone disquisitione non Hieronis tantum cum Nicia familiaritas sed singula etiam, quae ad Niciae mores depingendos attinerent, essent exposita. Nam si tanta et tam accurata vitae Nicianae expositio in epitome etiam perlucet, quanta de ea legisse epitomatores credamus in ipso Dionysii libro, qui tamen non de Nicia inprimis egerit.

Non igitur eorum subscribere iudicio possum qui existimant Plutarchum Philochori studia ex hoc libro desumpta „suo more quasi sua venditare lectoribus” itaque non solum ad historiam quae pertineant sed etiam comicorum de Nicia versus quos affert, ex Philochoro eum hausisse. Quo enim jure hanc etiam laudem Plutarcho detrachere

¹⁾ Suidas i. v. Φιλόχορος inter alios laudat eius libros *περὶ τῶν Ἀθηνῶν ἀγῶνων βίβλια*, *Δηλιακά*, *περὶ Θυσίων*, *περὶ μαντικῆς*, *περὶ καθαρμῶν*, *περὶ μυστηρίων τῶν Ἀθηνῶν* e. a.

²⁾ Harpocracion i. v. Ἀλῶα Philochori librum laudat *περὶ ἑορτῶν*.

conati sint critici, quod optime noverit semperque memoria tenuerit comicos, non video. Huius enim rei quicumque ejus sive vitas sive moralia vel raptim percurreret certa ubique vestigia reperiet.

Tantum abest ut horum v. d. sententias confirmet caput 6 ut etiam magis refutare mihi videatur. Multae insunt eius modi disputationes, quales saepe libris suis inserere amat Plutarchus. Quod enim hoc loco de ingrato populi animo disserit et ipse multis aliis locis fecit et ceteri historiarum scriptores facere solent ut ipse testatur in v. Aristid. c. 26: „ὅσοι τὰ πλημμεληθέντα τῷ δήμῳ περὶ τοὺς στρατηγοὺς διεξίσαιεν τὴν μὲν Θεμιστοκλέους φυγὴν καὶ τὰ Μιλτιάδου δεσμὰ καὶ τὴν Περικλέους ζημίαν καὶ τὸν Πάχητος ἐν τῇ δικαστηρίῳ θάνατον ἀνελόντος αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βήματος ὡς ἡλίσκετο κ. τ. λ.” Quae magnam partem cum nostro loco optime conveniunt. Accedit quod et aliis locis eadem Pachetis et Damonis exempla laudantur ¹⁾ quae unde fluxerint nullo argumento constat. Neque lucem affert quod de Antiphontis morte, quam etiam attingit hoc loco, Theopompum egisse constat ²⁾, quum probabile sit praeter Theopompum et alios Antiphontis vitam tractasse. Ceterum aut ipse aut scriptor quem sequitur in illis de Antiphonte verbis „τῇ πρὸς Ἀντιφῶντα τὸν Ῥαμνούσιον ἀπιστίᾳ τῶν πολλῶν” haud immemor fuit eorum quae habet Thucydides de eo (Lib. VIII, 68).

In extremo capite Niciae rebus gestis raptim satisque

¹⁾ Vita Pericl. 4. Aristid. 17.

²⁾ Pseudo-Plut. in Vita X Orat. ὅτι θ' ὑπὸ τῶν τριάκοντα ἀπέθανεν ἱστορεῖ καὶ Θεόπομπος ἐν τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τῶν Φιλιππικῶν.

negligenter ¹⁾ enumeratis ut ostendat quam secunda fortuna fere in omnibus usus sit ille, jam inde a capite septimo accuratius et magis ordine Niciae vitam enarrare incipit, in quibus quem per tota capita secutus sit fontem indicare non possumus, neque enim quae extremo capite ex Theopompo adducit, ut solet narratiuncula inter graviora interposita ²⁾, mihi persuadent ut per totum caput hunc eum sequi putem. Saepius tamen Thucydidea verba perlucet quem non proxime subsequitur sed cuius narrationem „βραχέως ἐπέδραμεν”. Sic Thuc. IV, 28 τῶν δ’ Ἀθηναίων τι καὶ ὑποβορυθησάντων ἐς τὸν Κλέωνα ὅτι οὐ καὶ νῦν πλεῖ reddit Plutarchus c. 7, § 3. τοῖς δ’ Ἀθηναίοις εἰπεῖν παρέστη τί δ’ οὐχὶ καὶ νῦν αὐτὸς σὺ πλεῖς ἐπὶ τοῖς ἄνδρας, et quae statim apud Thuc. sequuntur ἐκέλευεν ἡντινα βούλεται δύναιμι λαβόντα τὸ ἐπὶ σφᾶς ἐπιχειρεῖν . . . καὶ ἐξίστατο τῆς ἐπὶ Πύλῳ ἀρχῆς, haec ita repetit Plutarchus: ὁ τε Νικίας ἐξίστατο τῆς ἐπὶ Πύλον στρατηγίας αὐτῷ καὶ λαμβάνειν ὁπόσῃν βούλεται δύναιμι ἐκέλευσε. Eodem capite Thucydides: ἔφη (ὁ Κλέων) . . . ἐντὸς ἡμερῶν εἴκοσιν ἢ ἄξιεν Λακεδαιμονίους ζῶντας ἢ αὐτοῦ ἀποκτενεῖν, iisdem verbis apud Plutarchum καὶ προσδιωρίστατο

¹⁾ Negligenter haec omnia tractantur. Quae enim scribit de expeditione in Thraciam: περὶ Θράκην μὲν ἡγετήθησαν ὑπὸ Χαλκιδέων Καλλιάδου τε καὶ Ξενοφώντος στρατηγούντων intelligi voluit, opinor, de duabus expeditionibus, prima sub Callia, Calliadis filio (Thuc. I, 63. C. I. A. I. n. 442. ex nomine patris error Plutarchi) anno a. C. 432, altera anno 429 (Thuc. II, 79) duce Xenophonte, qui etiam in pugna cecidit. Quod autem scribit Nisaeam occupasse Niciam, error ipsius Plutarchi videtur.

²⁾ Ipsa haec narratio de scurrili Cleonis audacia recurrit apud Plut. praep. poll. c. 3, Theopompi ut auctoris nomine addito.

πλεύσας ἐντὸς ἡμερῶν εἴκοσιν ἢ κατακτενεῖν ἐκεῖ τοὺς ἄνδρας
 ἢ ἄξειν Ἀθηναίῃ. Maxime haec me movent ut Frickio
 non assentiar, qui ob ea quae extremo capite 7 ex Theo-
 pompo affert Plutarchus septimum et octavum caput tota illi
 deberi putat. Praeterea quae de Cleone scripta sunt, e quibus
 Theopompum agnoscit Fricke ex multis etiam aliis locis cog-
 nita habemus. Primum apud scholiastam ad Luciani Tim.
 c. 29: „ὁ δὲ Κλέων . . . πρῶτος δημηγορῶν ἀνέκραγεν ἐπὶ βήματος καὶ
 ἐλοιδορήσατο, οὕτω θρασὺς ὥν ὥστε καθὼς Θεόπομπος ἱστορεῖ κ. τ. λ.”
 (sequuntur quae narrat Plutarchus c. 7) quo loco nullo
 argumento efficias prima quoque Theopompo deberi,
 quum eodem scholio citetur Aristoteles (aut, si recte
 transposuit locum Tib. Hemsterhuis, Aristophanes) καὶ
 περιζωσάμενον αὐτὸν λέγει δημηγορεῖν (cf. Plut. c. 8 περι-
 σπάσας τὸ ἱμάτιον), deinde haec eadem apud scholiastam ad
 Aeschin. Timocr. et in schol. ad Arist. Vesp. 36 occurrunt
 neutro loco auctore addito. Haec de Cleone apud plures
 se legere meminit Plutarchus cum in Vita Tib. Gracch.
 c. 2 scriberet Κλέωνα τὸν Ἀθηναῖον ἱστώρηται περισπάσαι τε
 τὴν περιβολὴν κ. τ. λ. quod ex nostro quidem Theopompi
 fragmento fluxisse minime constat.

Quod dixi de hoc capite, saepe aliunde congestam ma-
 teriem apparere, saepius vero ex ipso Thucydide, in proxi-
 mis etiam apparebit, ubi eas inprimis res uberius tractat
 quae rhetorice depictae auditorum animos mulcere possent,
 ad ipsam rem tamen quod attinet Thucydidem plerumque
 accurate sequitur ¹⁾. Sic e. g. ubi de pace agit, quam-

¹⁾ Fricke, ut et hoc loco demonstret, quod sibi proposuit, per aliquot

quam Niciam multo magis quam Thucydides extollit, huius vestigia agnoscuntur eo quod pacis causas enumerat eodem ordine ac Thucydides: 1. Mortem Cleonis et Brasidae: (Plut. 9, 2. ὁ πόλεμος τοῦ μὲν ἀπέκρυπτε τὴν δειλίαν τοῦ δὲ τὴν ἀρετὴν ἐκόσμη. Thuc. V, 16. Κλέων τε καὶ Βρασιδάς . . . μάλιστα ἠναντιοῦντο τῇ εἰρήνῃ ὁ μὲν διὰ τὸ εὐτυχεῖν τε καὶ τιμᾶσθαι ἐκ τοῦ πολέμου ὁ δὲ γενομένης ἡσυχίας καταφρονέστερος νομίζων ἂν εἴναι κακουργῶν καὶ ἀπιστότερος διαβῶλλον). 2. Spem Niciae sibi servandae in pace famae εὐτυχίας quam bello sibi paravit (cf. Plut. 9, 3. cum iis quae apud Thucyd. statim sequuntur).

Rebus in Peloponneso post pacem illam gestis brevissime expositis, c. 10 notam Alcibiadis fraudem in Niciam Lacedaemoniorumque legatos narrat Plutarchus, de qua re quae scribit § 4—6, ita accuratissime cum Thucydidis verbis (V, 45) congruunt ut ex eo haec sumpta esse negari fere nequeat. Tamen non ex solo Thucydide haec excerpserit Plutarchus, qui e. g. Niciae inprimis curae fuisse Lacedaemoniorum captivos tradit, quum apud Thucydidem non tam diligenter Niciam quam Alcibiadem eos curasse legamus (V, 43), quod etiam ipse Plutarchus in Vita Alcib. 14 refert. Quod unde habeat statui non potest, quum hoc tantum appareat etiam Theophrastum ad haec capita esse adhibitum, quem ipse Plutarchus c. 10 laudat.

---

capita semper eundem scriptorem sequi solere Plutarchum, c. 9 et 10 Ephoro adjudicat (cuius tamen fragmenta de hisce annis omnino non supersunt) hoc uno argumento ductus quod Plutarchi iudicium de Pericle convenire videatur cum iis quae Ephorus exhibet apud Diodor. Sic. XII, 39 et 40.

Iam sequitur c. 11 exostracismus Hyperboli, quem ex Thucydide non sumpsit (is enim brevissime rem attingit VIII, 73) verum ex aliis materie congesta suis verbis narrat. Non ita Fricke censet, qui hoc quoque caput totum eidem auctori cui praecedens tribuit sc. Ephoro. Ephori autem haec esse hinc efficere vult, quod fragmenta Theopompi, Philochori, Androtionis servata sunt breviora quam ut ex iis quidquam appareat, quum autem decimum quoque caput ex Ephoro Plutarchum descripsisse apud eum constet inde et nostrum caput fluxisse viro doctissimo verisimillimum videtur.

De hoc conjectandi modo si licet dicere quid sentiam, et seria disputatione minime dignum eum videri et in Plutarchum injustissimum ingenue fatebor. Etenim, si aliorum scripta in Plutarcho deprehendere tibi proposueris, nullis aliis argumentis ductus quam hoc uno, quod indoctus expilator tibi videatur Plutarchus, fontiumque dissimulator aliorum scientiam venditans, facile opinor undique argumenta affluent quibus id ipsum tibi persuadeas quod demonstrare inde ab initio tibi constitutum erat. Mihi vero, quum ex ipso Plutarchi libro non idem fiat iudicium de homine cuius ἀριστεία numquam negabo, at cuius candidum pectus placet, cuius suavis narratio saepe delectat, talia argumenta non persuadebunt impudenter eum alios describere solere idque quam facillimo modo potuit et stolidissimo numquam duobus fontibus, quamquam id saepe profiteatur, simul adhibitis. Scriptores autem, quos tam impudenter expilaverit Plutarchus, quis poterit quaerere in tanta obscuritate, quum de his annis de

quibus nunc agimus Ephori fragmentum nec unum supersit, Philochori non ita multa ut etiam per unum caput descripsisse eum Plutarchus ex iis convinci possit, Androtionis autem, et Theopompi ne minimam quidem lucem afferant. Tamen per totum caput 11 Fricke agnoscit Ephorum et caput 14 Vitae Alc. ubi alio modo eadem narrantur Theopompo tribuit ¹⁾).

Sequenti capite ad res in Sicilia gestas transit Plutarchus in qua parte Vitae Nicianae inprimis animadvertendum videtur quod ipse de fontibus suis scribit capite 1, ubi laudat Thucydidem et Philistum, carpit Timaeum. His igitur quum praeter alios eum usum esse constet, non tamen singula capita iis addicere licebit nisi aut ex ipso Plutarcho aut ex fragmentis aliquid certi appareat. Thucydidem tamen non quae manibus depositum esse (quem adhibitum negant Fricke et alii) certis argumentis demonstrari potest. Saepius tamen Timaeum et Philistum eum adisse non mirum videtur, quum rhetorice magis historias scribant (ut ex fragmentis apparet) et nunc narratione quaedam interposita nunc lepido dicto, quae ut spernit gravis musa Thucydidis, ita Plutarcho inprimis placuerunt.

De singulis si videamus jam statim c. 12 multa insunt quibus a Thucydide differat, pauca habet quae apud Thucydidem non leguntur (ut e. g. Demonstrati nomen) plura omittit quae accuratius tractat ille, unde autem

---

¹⁾ l. l. 30, 31. Singula quibus nitatur argumenta enumerare longum est, quum, quae de Plutarchi iudicio scripsi satis ostendant, me cum eo facere non posse.

quae cum Thucydide aut parum aut omnino non conveniunt, habeat Plutarchus nemo pro certo dicat ¹⁾. Quum autem constet ostenta et miracula ante expeditionem facta Timaeum inprimis enumerasse, aliqua veri specie iis quos huic capiti adhibuerit Plutarchus adnumerari poterit, quamquam non sufficere videtur haec causa ut cum Frickio aliisque tota capita 13 et 14 Timaeo addicamus. Quae enim in c. 14 Timaei convicia in Niciam dicit vir doctissimus, illa non maledicentis mihi videntur verum justissimi Niciae vituperatoris, quae tamen non video quare, quoad ex Thucydide non fluxerint addere de suo non potuerit Plutarchus. Nec multum me movet quod in sequentibus diversas imperatorum sententias inverso ordine narrat noster quo apud Thucydidem leguntur, quae causa Fricke impulit ut haec quoque Timaeo adscriberet. Si enim hanc paragraphum cum Thuc. VI, 47—49 comparaveris, statim apparebit accuratissime saepe etiam ipsis verbis, cum Thucydide eam convenire, sermonis autem ratione coactum ordinem verborum invertisse Plutarchum, ut ceterorum sententiis praemissis Niciae consilium pluribus verbis exponeret et reprehenderet.

Extremo capite postquam enarravit quam fraudem Atheniensibus attulerit oraculum illud *ὡς λήφονται Συρακοσίους ἅπαντας Ἀθηναῖοι*, addit: „οὐ μὲν ἀλλ' ἐτέρῳ φασὶν ἔργῳ τοῦτο

---

¹⁾ Fricke (l. l. p. 33) contendit c. 12—16 Timaeo deberi, c. 17—20 Philisto, quod in priore parte graviter semper vituperetur Nicias (quod inprimis ex Timaei ingenio ei videtur) posteriore parte constanter laudetur, quam opinionem deinde per singula capita argumentis firmare studet. Non tamen ubique valere quod observavit vir doctus capita ipsa diligenter perlegentem non fugiet.

τοῖς Ἀθηναίοις γενέσθαι ἐπιτελῆς καὶ ὅν χρόνον ἀποκτείνας Διὶ
 Κάλιππος ὁ Ἀθηναῖος ἔσχε Συρακούσας. Hoc autem φασὶν quod
 ad Philistum referre temporum ratio vetat, qui eo te-
 pore jam obiisset ¹⁾, sunt qui hoc argumento addu-
 cunt Timaeo hoc caput tribuant. Si vero in tam incerta
 aliquid liceret statuere, magis hoc ipsum me move-
 ut Timaeo haec deberi negarem. Ille enim si de Calip-
 tradidit hanc historiam non idem narraverit de Nicia
 si autem de Nicia hanc narrationem apud Timaeum re-
 legit Plutarchus, prorsus desunt argumenta quibus e-
 cias adhibitum esse illum huic capiti. Nec tamen de
 capite quidquam certi constat.

Sequens caput Thucydidi non debetur. Ultima quae
 Laïde scripta sunt possunt sane ex Timaeo esse desump-
 tum quem hoc idem tradidisse constat ex Athenaeo XIII,
 p. 589, A. At et per se patet et aliunde apparet
 Laïde, muliere apud Graecos tam famosa deque e-
 urbe natali alios quoque egisse scriptores ²⁾; itaque eti-
 de hoc capite ambiguum manebit cuius potissimum ve-
 stigii ingressus sit Plutarchus. Quamquam autem in ex-
 positione narranda saepe Thucydidis vestigia aliquantisper
 deserit Plutarchus (nec mirum, quod plerumque ubi
 omnia tractantur quam erat ex Plutarchi proposito) n-

¹⁾ Diod. XVI, 16 et 31.

²⁾ Vide imprimis quae tradit de Laïde scholiasta ad Aristoph. Plu-
 to vs. 179, quod scholion e diversis scriptoribus esse congestum unusquisque
 videbit; cf. etiam vs. 204.

Steph. Byz. "Υμναρον Φίλιστος, ἔνθεν φασὶν καὶ Λαίδα τὴν ἑταί-
 ραν γενέσθαι, ex quibus fortasse colligi licet Philistum quoque eam memor-

tamen prorsus e manibus umquam eum deposuit: c. 16 enim si cum Thuc. VI, 64 comparaveris ita cum eo multa convenire apparebunt ut tamen, quae de Nicia apud Thucydidem legantur, pluribus ornet addatque iudicium et saepe vituperationem ¹⁾. Omnia quae habet Thucydides more suo ἐπιδοραμῶν βραχέως ordine exsequitur ²⁾, hic illic pauca addit de suo aut ex alio fonte sumit solita negligentia, multa quoque omittit, quod in iis quae ad Niciae vitam minus pertinere videbantur diutius immorari noluit ³⁾. De suo addidisse videtur cur Nicias Olympieum petere religioni habuerit, aliunde sumpsit acerbum Hermocratis dictum in Athenienses. Multis igitur quae apud Thucydidem longiore ornantur narratione praetermissis extremo capite tamen ad eum redit, cuius caput 97 accurate denuo cum Plutarchi c. 17, § 1 congruit; deinde quae diligenter ille per multa capita exponit de moeniis operibusque quibus Nicias urbem circumdedit, paucis verbis noster absolvit. Quae vero capite 18 tradit de morte Lamachi quamquam ex alio fonte hausit, tamen totum caput si quis cum Thucydide in c. 101—105 comparaverit multa huius vestigia apud Plutarchum superesse non negabit ⁴⁾.

Idem apparet in capite 19. Saepe enim Thucy-

¹⁾ Illa autem iudicia utrum aliis debeat Plutarchus (quod nonnulli putant) an de suo addiderit de singulis nemo facile discernat.

²⁾ Conferantur cum §§ 4 et 6 Thuc. VI, c. 66, 67—70; § 5 cum Thuc. c. 72, et cum § 7 Thuc. c. 71

³⁾ Cf. Thuc. VI, 71, 88, 94—96.

⁴⁾ Inprimis cf. § 4 cum Thuc. VI c. 103; § 5 cum Thuc. c. 104; § 6 cum Thuc. VIII, 1.

didis verba perlucet, saepe ab eo prorsus aberrat, saepe ab eo petita negligenter tradendo pessumdat. Jam statim ab initio multa conspirant, quae hic describam, ut uno loco, qui sit instar omnium, exemplum praebere possimus, quo potissimum modo Plutarchus alium scriptorem sequi solitus sit:

Plutarchus 19, 1.

Ἐν τούτῳ δὲ καίρῳ παρόντος τοῦ κινδύνου ἀφικνεῖται Γόγγυλος ἐκ Κορίνθου μὲν τριήρει καὶ συνδραμόντων πρὸς αὐτὸν πάντων ἔφραζεν ὅτι Γύλιππος ἀφίξεται διὰ ταχέων καὶ νῆες ἄλλαι βοηθοὶ πλεοῦσιν.

Thucydides VII, 2, 1.

Οἱ δ' ἐκ τῆς Λευκάδος Κορίνθιοι ταῖς τε ἄλλαις ναυσὶν ὥς εἶχον τάχους ἐβοήθουν καὶ Γόγγυλος εἰς τῶν Κορινθίων ἀρχόντων μὲν νηὶ τελευταῖος ὁρμηθεὶς πρῶτος μὲν ἀφικνεῖται ἐς τὰς Συρακούσας . . . . . καὶ παρεθάρσυνε λέγων ὅτι νῆες τε ἄλλαι ἔτι προςπλέουσι καὶ Γύλιππος ὁ Κλεανδρίδα Λακεδαιμονίων ἀποστειλάντων ἀρχων.

Non tamen hoc exemplum apposui ut demonstrarem quam accurate saepe conspiraverit Plutarchus cum Thucydide, nam multis locis magis ad verbum reddit Thucydidem. Verum plerumque eo modo eum sequi solet ut hic illic perlucet Thucydidis verba fontem ostendant. Quod etiam hoc capite videmus. Pauca quidem ex aliis fontibus admiscet, ad Thucydidem tamen semper recurrit quem hoc quoque capite in manibus ei fuisse ipsius con-

stat testimonio ¹⁾. Huic itaque cur diffidamus nulla justa causa est; videte enim quanta in sequentibus inter eos sit concordia:

Plut. 19, 2.

Οἱ δὲ θαρρήσαντες ἐξωπλίσαντο καὶ προσῆγεν εὐθύς ὁ Γύλιππος ἐξ ὁδοῦ παρατεταγμένοις ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους. ὥς δὲ κάκεινους ἀντέταξεν ὁ Νικίας θέμενος ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους τὰ ὄπλα καὶ κήρυκα πέμψας ἔλεγε διδόναι τοῖς Ἀθηναίοις ἄθρεσαν ἀπίουσιν ἐκ Σικελίας. ὁ μὲν οὖν Νικίας οὐδὲν ἠξιώσεν ἀποκρίνασθαι κ. τ. λ.

Thuc. VII, 3.

Οἱ δ' Ἀθηναῖοι αἰφνιδίως τοῦ τε Γυλίππου καὶ τῶν Συρακοσίων σφίσιν ἐπιόντων ἐξορύβησαν μὲν παριτάξαντο δὲ. ὁ δὲ θέμενος τὰ ὄπλα ἐγγὺς κήρυκα προσπέμπει αὐτοῖς λέγοντα εἰ βούλονται ἐξιέναι ἐκ τῆς Σικελίας πέντε ἡμερῶν λαβόντες τὰ σφέτερα αὐτῶν ἐτοῖμος εἶναι σπένδουσθαι. οἱ δὲ ἐν ὀλιγωρίᾳ ἐποιοῦντο καὶ οὐδὲν ἀποκρινάμενοι ἀπέπεμψαν.

Post haec alia aliunde addit, quaedam fortasse ex Philisto, ex Timaeo alia, ut ipse § 4 ex eo scriptore se sumpsisse profitetur. Ceterum singula quae omiserit Plutarchus indicare nihil attinet; confuse enim narrat quae Thuc. VII, 1—16 accurate tractat, pauca adduntur, plura, ne aliorum rebus gestis accuratius expositis obscurari videatur Niciae imago, omittuntur. In quibus singula singulis addicere scriptoribus difficile videtur, saepe tamen Thucydidea perlucent, confer e. g. caput 20 cum Thuc. VII, 17.

¹⁾ C. 19, 5. Κάκεινους (Γυλίππου) τὸ πᾶν ἔργον γεγρονέναι φησὶν οὐ Θουκυδίδης μόνον ἀλλὰ καὶ Φίλιστος.

Eodem modo §§ 1, 2, 3 excerpit ex Thuc. VII 22—24. Quum autem inde a c. 25 longiore narratione ea exposuerit Thucydides, quae ad Niciae vitam minus attineant, aliunde mutuatus est, quae ille habet c. 36—40.

Scribendi ratione quam sequi solet Plutarchus per aliqua capita accuratius exposita, quum de reliquis eius fontibus nihil fere certi constitui posse videatur sequentia raptim percurrere sufficiet, ut indicemus quibusnam locis Thucydidem a Plutarcho adhiberi verisimile sit.

Capiti 21 etiam alius fons subest, at § 2 Thucydidis verba ¹⁾ repetuntur, et rerum ordine satis cum eo noster convenit. Iterum vestigia eius deprehendimus c. 22 initio quod Thucydidea verba in c. 47 et 48 satis accurate reddit. Insertur eo loco narratio de Leone Byzantino de qua Philippi (l.l. p. 6) „cum Timaeum hic illic latere jam aliunde mihi videar comprobasse etiam hanc narratiunculam cum praesertim artius cum consilio enarrato cohaereat ad Timaeum revocare non dubito”. At mihi haec una causa ut totum caput Timaeo acceptum referam omnino non persuadet, cum praesertim „artius illa cohaerere cum consilio enarrato” non videam. Aeque jure existimare licet hoc esse ex multis iis rebus quas memoria tenebat Plutarchus ²⁾.

Quam densis in tenebris obambulemus sequens quoque caput ostendit. Longius quum disputet Plutarchus de lunae defectionibus, statim agnoscunt Philochorum Fricke

---

¹⁾ Thuc. VIII, 42.

²⁾ Multis quoque aliis locis de Leone agit Plut. cf. inprimis Vita Phoc. 14.

Philippi alii, quibus tantam de rerum natura scientiam apud ipsum Plutarchum non fuisse constat. Et scripsit sane, ut ex fragmentis apparet, Philochorus de iis rebus, et inde a § 5 eum adhibitum esse constare mihi videtur ex Schol. ad Pac. 1031 „... τὸν μάντιν Στιλβίδην, ὃν φησὶ Φιλόχορος ἀκολουθῆσαι ἐν Σικελίᾳ, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολέμουν καὶ εἰς Σικελίαν ἐστράτευσον, nihil tamen haec me movent ut priorem quoque capitis partem ad eundem scriptorem referam; eodem jure aliunde eum haec conguessisse statueris, ut e. g. e Theopompo, quum ea quae § 4 scribit de lunae defectione Dionis tempore facta, tractet etiam in Vita Dion. c. 24 additis verbis καὶ τοῦτο μὲν ἱστορήκει Θεόπομπος.

C. 24 cum Thucydide (VII, 51 et 52) satis convenit, multa tamen addit ex scriptoribus Siculis, et etiam deinde negligentius Thucydidem sequi coepit. Praetermissis enim quae narrat Thucydides c. 52 et 54—59 etiam extremam pugnam ita describit ut alium ante oculos eum habuisse facile appareat; latius enim quam poterat placere Plutarcho haec omnia tractat Thucydides. C. vero 25 denuo Thucydidis vestigia agnosci possunt si cum § 3 Thuc. VII, 72, cum c. 26, § 1 et 2, Thuc. 73 compareris. In tristissimo expeditionis exitu describendo videtur diligenter perlegisse quidem Thucydidem non tamen proxime eum esse secutus; nec mirum: nam aut integram Thucydidis praeclaram descriptionem reddere oportuit aut, ne „παρὰ Λύδιον ἄρμα πεζὸς οἰχνεύειν” videretur, alium sequi. Ceterum saepius in hisce ipse suos fontes indicat.

Haec igitur de Plutarchi fontibus sufficiant. Quae si recte disputata sunt statuendum videtur, id fecisse Plutarchum in Vita Niciae describenda, quod initio operis facturum se professus erat: breviter redditis iis quae de Nicia apud Thucydidem leguntur, aliunde attulit quae ille omisit, non hoc imprimis agens ut historias scribere videretur, verum ut indolem viri ac mores (τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνδρός) accurate depingeret πρὸς κατανόησιν ἡθους καὶ τρόπου.

§ 2.

De Diodoro Siculo.

In Diodori fontibus tractandis, ne extra fines huius commentationis ulterius progrediar, de singulis quae Niciae vitam attingunt capitibus disputare in animo non est, imprimis quod, ut cuiusque fert opinio de illis historicis quorum fragmenta aetatem tulerunt, hic alium, alium ille agnoscere saepe sibi visus sit, difficile vero in tanta fragmentorum raritate, quis rectum viderit, possit discerni. Quam paucissimis igitur potero hunc locum absolvam.

Docte imprimis egit de Diodori fontibus v. d. Vollquardsen ¹⁾ qui primo loco recte monet, non ut olim

¹⁾ Untersuchungen über die Quellen der Griechischen und Sicilischen Geschichten bei Diodor Buch XI—XVI.

facere solebant, eos inter Diodori auctores esse habendos quorum libros ipse enumerat. Nihil aliud enim haec enumeratio quam adnotatio literaria, non iis annis adscripta quibus ipse ad periodi finem pervenerit, verum illi olympiadi in qua describenda finem fecerat scriptor cuiuslibrum laudat; quam ob causam haec et quae aliae adnotationes per annos digestae apud Diodorum occurrunt, *πινυσι* cui-dam desumpta esse videntur (p. 5—22).

Quum igitur ex ipsius Diodori verbis de fontibus nihil appareat ex scribendi ratione certi aliquid constituere conatus est. Singulis Diodori libris cum aliorum fragmentis collatis idque imprimis cum Polybii fragmentis ex libb. XVI—XXX, Diodori libb. XXV—XXXII fragm. jam haec in universum de Diodoro sententia viri docti esse videtur: Semper solere Diodorum quem semel adhibuerit scriptorem eum non missum facere sed per quantum possit spatium diligenter eum sequi, aliis qui de eadem re scripserint constanter neglectis. Hoc si valere apparet de ceteris libris valet etiam in iis qui ad bellum Peloponnesiacum pertinent; quum igitur saepissime discrepet a Thucydide Diodorus, in iis autem quibus differat non negligentia peccasse videatur verum alium auctorem secutus diversa nobis tradere, statuit Vollquardsen, omnino non adhibuisse eum Thucydidem, verum primum Ephorum deinde in rebus Siculis Timaeum.

Haec Vollquardsen, cuius sententiam de ceteris Diodori libris dijudicare non huius loci videtur; at quae de Thucydide disputat quamvis diligenter exposita mihi quidem

probare non potuit v. d. Primum enim quo argumento inprimis nititur vir doctus non solere Diodorum plures simul scriptores in rebus narrandis adhibere, hoc vix satis luculenter demonstratum est, neque facile, opinor, poterit demonstrari. Polybii enim fragmenta, ex libris XXI—XXX, quibus utitur, ut demonstrat hanc Diodori consuetudinem perpetuam fuisse, satis quidem cum Diodori fragmentis conspirant; quum tamen his libris neque hic neque ille integer ad nos pervenerit, hoc tantum illa concordia probatur, saepius Diodorum secutum esse Polybium; neminem vero praeter Polybium adhibitum esse, inde omnino non potest effici. Quod idem valet in iis de quibus nunc agimus Diodori libris. Annorum ratio semper apud Diodorum alia est quam apud Thucydidem ¹⁾. Patetne inde neque res gestas eum e Thucydide sumere potuisse? — Ephori fragmenta saepissime cum Diodoro recte conveniunt. At etiam Thucydidis verba. Accedit quo multo incertior fit viri docti conjectura, quod de ipso bello Peloponnesiaco nullum Ephori fragmentum superest praeter unum, quo de eius belli causis agit (Diod. XII, 40). Contra accurate Diodoro Thucydidique perlectis et comparatis saepe pugnare inter se nobis apparebunt saepe autem et re et verbis accurate convenire. Et quis serio credat, scriptorem Graecum de bello Peloponnesiaco librum scripturum, non dicam non diligenter inspexisse Thucydidem, sed prorsus neglexisse? Nec sprevit hunc purissimum belli Peloponnesiaci historiae

---

¹⁾ L.l. p. 123.

fontem Diodorus, quamvis ineptus scriptor et neglegens, cuius de bello Peloponnesiaco capita et ordine rerum et ipsa narratione ita cum Thucydide conveniunt ut saepe eum adhibuisse, saepe e manibus posuisse inde appareat. Cuius rei ut argumenta affeam, paucis, ne nimis pagina crescat, Thucydidis vestigia in Diodoro indicabo.

Diod. XII, 30. Odium Corinthum inter et Coreyam iisdem fere verbis Thuc. I, 25. Diodor. c. 31, 32 Thucydidis verba in cap. 30, 31 resipiunt. Diod. c. 33 perluet Thuc. c. 47. Cum Diod. c. 37 cf. Thuc. c. 64. Capita 38—41 aliunde sumpta, partim, ut ipsius Diodori testimonio constat, ex Ephoro. C. 43 denuo omnia conveniunt cum Thuc. II, 25, vide imprimis quae apud utrumque de Brasidae virtute scripta sunt ¹⁾. Capite 44 coniuncta narrat, quae sunt apud Thucydidem II, 26 et 32. C. 45 non in omnibus convenit cum Thucydide; tamen eum quoque adhibitum esse statim videbis collato Thuc. II, 59. C. 44—48 raptim ita ut nihil statui possit, enarrat quae per multa capita diligenter exponit Thucydides; cum quo tamen c. 49 ita denuo conspirat (cf. Thuc. II, 93) ut fere dubitare non liceat, quin inde totum fluxerit.

Multis praetermissis ex quibus nihil certi colligere potui, videamus de c. 61 sqq. in quibus, quod uno tenore omnes Demosthenis in Pylo res gestas enarrat, non indicium videtur necessario haec ex alio fonte fluxisse. Si enim cum Thuc. IV, 8 haec conferas multa et re

---

¹⁾ Quod in sequentibus constanter apud Diod. *Φερία* legitur pro eo quod habet Thuc. *Φερί* scribae errorem esse nemo opinor negabit.

et verbis convenire apparebunt, ¹⁾ in iis inprimis quae apud Thuc. c. 11 de Brasida leuntur. Ut hoc loco Pyli oppugnationem uno tenore enarrat, iis neglectis quae interponit Thucydides, eodem modo Brasidae in Thracia res gestas uno capite absolvit; ubi, licet brevius quam ut cum Thucydide eum comparare possis omnia tradat, magni tamen momenti videtur, quod eo ipso loco, ut ille, ita Diodorus Amphipolis antiquam historiam addit. In quibus cetera recte conveniunt cum Thuc. IV, 102, unum hoc discrepat, quod apud Diodorum legitur *διαλιπόντες ἔτη δύο πάλιν ἐκτίσαντο* (l. *ἐκτίσαντο*) *τὴν πόλιν Ἀπίωνος ἡγουμένου*. Vocem ἈΠΙΩΝΟΣ ex ἈΓΝΩΝΟΣ corruptam esse, jam monuit Dindorf, nec multum nos movebit quod satis absurde Hagnon ille dicitur duobus post cladem Dabrisco factam annis Athenienses illuc duxisse; quod enim apud Thucydidem legitur *ἐνὸς δέοντι τριακοστῷ ἔτει* nescio quo modo ex annis duo de triginta mutatum sit in annos duos; hoc autem constat, opinor, non apud alios legisse Diodorum, verum errore illum numerum esse natum ²⁾. Cuius in numeris negligentiae apud nostrum tanta exemplorum copia exstat ut numquam inde argumentum peti posse videatur, ex eo scriptore cum quo numeris certet, non hausisse Diodorum.

Quum jam per multa capita apud Diodorum Thucydidis

---

¹⁾ In his quoque misera librariorum negligentia constanter Lacedaemoniorem dux *Θρασυμηλίδας* vocatur *Θρασυμήδης*. Eodem modo c. 69 pro *Παγώνδας* scribitur neglegenter *Παντόδας*.

²⁾ Fieri potest ut pro *ἔτη καὶ πάλιν* scripserit librarius *ἔτη β' πάλιν*.

vestigia demonstrare conati simus, plura enumerare capita et inutile videtur et lectori molestum. In iis enim quae ad ipsam Niciae vitam attinent, quum plerumque cum Thucydide non certet longiore disputatione non opus erit; in rebus Siculis saepius Siculos eum adiisse fontes ¹⁾, ubi operae pretium est, in ipsa vitae enarratione ostendere in animo est, siquidem certis argumentis scriptoris cujusdam vestigia deprehendi possunt, quum plerumque in tanta fragmentorum obscuritate nihil certi statui liceat.

---

¹⁾ Thucydidem secutus esse videtur e. g.: XIII, c. 4 extrem. et 5 (cf. Thuc. VI, 54—63) c. 7 cf. Thuc. VI, 98.

CAPUT II.

VITA NICIAE.

Expositis iis quae de fontibus dicenda videbantur, jam ad ipsam vitae enarrationem me accingam, non ut accurate vitam hominis moresque exprimere coner, sed ut, iis de quibus satis apud omnes constat breviter narratis, longiore disputatione in iis morari liceat, de quibus diversae sunt virorem doctorum sententiae.

Ut ab initio ordiamur, ad ea quod attinet, quae ante mortem Periclis facta sunt in obscuro versamur; nec mirum. Thucydide enim Melesiae filio in exilium misso, diminuta statim optimatum auctoritas immo ad nihil fere est redacta. Qui antea Cimonis exemplo pacem cum Lacedaemoniis tamquam fundamentum rei publicae servandam esse magna voce clamitarant jam dudum metu Periclis quiescebant. Has igitur partes secutus Pericle vivo non illum Nicias inter principes locum obtinebat ad quem occupandum postea non animus eum impulit verum rei publicae conditio coëgit.

Prior igitur vitae pars quum in tanta obscuritate peracta sit, neque annus natalis constat de quo levibus tantum indiciis aliquid constituere licebit. Plutarchi testi-

monio (Nic. 2, 2) Melesiae filium eo fuisse majorem constat, ipse autem Socrate major inducitur apud Platonem (Lach. p. 186, 189). De Socrate Apollodori verbis constat scribentis (apud Diogen. Laert. II, 44) „ἐγενήθη καὶ φησὶν Ἀπολλόδωρος ἐν τοῖς χρονικοῖς ἐπ' Ἀψηφίωνος ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς ἑβδομηκόστης ἑβδομῆς Ὀλυμπιάδος Θαρρηλιῶνος ἕκτη”. Ex quibus hoc tantum apparet, Niciam quum post mortem Periclis rebus publicis magis quam antea se adverteret, quadragenario fuisse majorem. Antea, si Plutarcho fides habenda est, nec omnino a rebus publicis abstinuerat nec civibus suis prorsus erat ignotus ¹⁾; at quae fuerint illae ἀρχαὶ et στρατηγίαι quum aliunde notum non sit, praetermittendae hoc loco videntur, quas facile intelligitur haud magni fuisse momenti, quum Thucydidis exilio jam imminuta esset τῶν καλῶν τε καὶ αἰσίων potestas et omnia e Periclis solius nutu penderent, ut lepide Teleclides dixit:

πόλεων τε φόρους, αὐτὰς τε πόλεις τὰς μὲν δεῖν τὰς δ' ἀναλύνει
λάινα τείχεα τὰ μὲν οἰκοδομεῖν, τὰ δὲ τ' αὐτὰ πάλιν καταβάλλειν
σπονδὰς δύναιμι κράτος εἰρήνην πλοῦτον τ' εὐδαιμονίαν τε ²⁾.

His igitur temporibus non eam, quae bello paritur potestatem quaerebat, verum divitiis quas a patre acceperat diligenter curandis gratiam populi conciliare sibi studebat largitionibus, sicut olim fecerat Cimon. Huius enim

¹⁾ Plut. 2. ἦν μὲν ἔν τινι λόγῳ καὶ Περικλέους ζῶντος ὥστε κακείνου συστρατηγῆσαι καὶ κατ' αὐτὸν ἄρξαι πολλάκις, quibus verbis tamen non inest quod inepe autumat Curtius (Gr. Gesch. II, 416) „Er war von ihm (Perikles) mehrfach hervorgezogen und empfohlen worden”.

²⁾ Plut. Pericl. 12. Pro corruptis verbis τὰ δὲ τ' αὐτὰ malim τὰ δὲ τ' αὐτε.

in re publica partes maxime semper sequebatur, de quo si Plutarchi verbis fidem habueris multa de beneficiis Cimonis erga populum narrantis, eaque comparaveris cum Nic. c. 3, non facile Plutarcho assentieris, qui, ut semper quem quoque libro tractat, extollere solet, ita de Nicia scribit: „ὑπερβαλλόμενος πολυτελείᾳ καὶ χάριτι τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ καὶ κατ' ἑαυτὸν ἅπαντας.” Et ceteris rebus et hac ipsa liberalitate Cimone quem sequebatur multo inferior fuit Nicias. Divitiarum magnam partem collocasse eum in metallis Lauriacis e Xenophonte discimus ¹⁾, ex quo videmus mille eum ibi servos aluisse ²⁾. Cimonis autem largitiones quum variae et multiplices essent, ita ut fructus populo distribueret, pauperesque vestibis donaret et ad coenam vocaret, Niciae liberalitatis nulla apud Plutarchum alia exempla traduntur quam quae deorum metu, et in deorum honorem nec in gratiam populi fiunt: splendidus fuit in choregiis, statuarum quas vovit etiam Plutarchi tempore nonnullae supererant, multa denique perfecit, quae admirationem populi solent excitare, non tamen gratiam conciliare et amorem. Nam quo pacto populo acceptus esse potuit qui solus coenabat, δυσπρόσοδος ἦν καὶ δυσέντεκτος, οἰκουρῶν καὶ κατακεκλεισμένο⁹ Et talem omnino fuisse optima-

¹⁾ Mem. II, 5, 2; de Red. IV, 14; cf. Ath. VI, 272, e.

²⁾ Afflicta re publica vehementer opes eius diminutae; filius enim Niceratus quum a trigintaviris deprehensus esset Νικίου οἶκος προσεδουκᾶτο εἶναι οὐκ ἔλαττον ἢ ἑκατὸν ταλάντων (Lys. de bonis Aristoph. 47) quod si de tota re familiari dicitur divitis sane hominis esse videtur non tamen eius qui teste Diodoro (XIV, 5) erat πλούτω σχεδὸν πρῶτος πάντων Ἑλλήνων.

tium conditionem Pericle vivo haud mirum, quum ne illi quidem qui populi partibus favebant auctoritate multum valerent, et Periclis nutu et arbitrio omnia regerentur. Eo vivo ¹⁾ enim nomine fuit democratia re vera eius unius imperium, quo solo auctore bellum Peloponnesiacum exarsit, quum nihil adversari sustinerent οἱ λακωνίζοντες.

Mutata haec omnia morte Periclis. Primis enim annis post eam rei publicae cladem, qui imperium obtinebant, magis magisque ad populi nutum voluntatemque convertere se coeperunt; summum imperium erat penes comitia, in dies crescebat democratia. At tunc optimates etiam ex ignavo silentio expergefati, quos non amplius metus Periclis continebat, neminem habebant quem potius ducem sibi ex „bonis” (ἐκ τῶν σωφρόνων) praeficerent quam Niciam, divitiis apud populum valentem, metuque deorum priscis Atheniensibus simillimum. Ille igitur, ut recte Plutarchus dixit, non gloriae cupidine vel imperii ad res publicas capessendas proventus est, verum ab optimatibus coactus, (ὑπὸ τῶν πλουσίων καὶ γνωρίμων προήχθη).

Itaque tertio anno post Periclis mortem in dies magis et bello gliscente et patente demagogorum impotentia, praetor factus est Nicias. Nec tamen tunc primum contra demagogos arma ceperunt optimates: jam antea gravis contentio Cleonem inter et optimates orta erat et Diodotus ²⁾ in comitiis, in scena Aristophanes strenue rem gesserant.

¹⁾ Verum οἱ ὕστερον ἔτι αὐτοὶ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους ὄντες καὶ ὁρεγόμενοι τοῦ πρώτος ἕκαστος γίνεσθαι ἐτράποντο κατ' ἑθονὰς τῷ δήμῳ καὶ τὰ πράγματα ἐνδιδόναι. (Thuc. II, 65.)

²⁾ Thuc. III, 41, in comitiis de Mitylenaeis habitis.

Illo ipso enim anno (Ol. 88.2 = 426) Aristophanis Babylonios per Callistratum in scenam productos esse apparet ex Acharnensibus, ubi vs. 378 queritur poëta de malis quibus a Cleone διὰ τὴν πέρυσι κωμῳδίαν affectus sit. Hac enim „anni superioris fabula” diserte tradit scholiasta poëtam κωμῳδῆσαι Κλέωνα, simulque irrisisse populum, eiusmodi demagogis aurem praeponentem; quem ut postea in Equitibus Κεχρηναίων πόλιν vocavit ita in hac fabula depinxit his versibus:

ἀνέχασκεν εἰς ἑκάστος ἐμπερέστατα
ὀπτωμέναις κόγχαισιν ἐπὶ τῶν ἀνδράκων.

Neque de bello Aristophanis sententia a Nicia sociisque eius multum abhorrebat quod et serius actis fabulis ostendit poëta, nec minus hac, ni fallor, ostenderat quem anno sequenti, ne ab inimicis novae insidiae imminerent diserte dicentem audimus inter jocandum:

κἀγὼ μισῶ μὲν τοὺς Λακεδαιμονίους σφόδρα.

E quibus verbis colligere possis in poetam a Cleone Laconismi convicium esse conjectum.

Nicias igitur quamquam nec bello favens et Lacedaemoniis amicus, quum jam eo per Graeciam et ad Hespontum progressum videret bellum, ut tunc quidem de pace cogitari non posset, in praetura suscipienda, quam amici offerebant, tempori et rei publicae cessit. At imperio, quod per quinque deinceps annos tenuit, tunc primum accepto, ita bellum gessit ut qui pacem malebat, nihil magni moliens nihil incerti, strenuus imperator at

inprimis prudens et cautus. Quod statim prima expeditione apparuit, quam ad defendendam Atticam magis quam ad aggrediendos hostes suscepit. Insulam Minoam turribus et moeniis munitam Megarenses occupabant, quos ut ex propinquo magis observare posset insulam occupare instituit, quo simul Lacedaemonios prohiberet quominus ut antea clam navibus militibusque missis inde Atticam peterent. Eam ut caperet Nicias a parte Nisaeae duas turres quae e mari prominentes introitum defendebant aggressus est, iisque captis molem, per quam e continente aditus in insulam erat, muro saepsit, eoque modo facile insula potitus est ¹⁾. Qua re confecta, eadem aestate, dum collegae Demosthenes et Procles ad devastandas oras Peloponnesum circumnavigabant, Nicias cum navibus sexaginta, duobus milibus militum gravis armaturae Melum aggressus est ²⁾ quae Doricis colonis inha-

---

¹⁾ Thuc. III, 51. Plerique editores in hoc capite offenduntur in verbis *ἔλων οὖν ἀπὸ τῆς Νισαίας πρῶτον δύο πύργους προὔχοντες μηχαναῖς ἐκ θαλάσσης . . . ἀπειρίχισε καὶ τὸ ἐκ τῆς ὑπείρου*, ubi aliis inducenda videntur verba *ἀπὸ τῆς Νισαίας*, dum alii sequuntur Grotium ita vertentem (Hist. of Greece, new edit., Lond. 1870, VI, 64) "two towers projecting out from Nisaea". Aliud voluisse mihi videtur Thucydides. Indicat primum, ab illa parte ubi sita est Nisaea i. e. a parte orientis introitum in maris angustias petivisse Niciam et inde duabus illis turribus, quae introitum defendebant captis, vectum *εἰς τὸ μεταξὺ* viam qua insula cum continente juncta esset muniisse et transitum prohibuisse.

²⁾ Diodorus qui libr. XII, c. 65 et hanc et sequentes Niciae res gestas raptim et confuse quasi uno anno omnes peractas tradit (quod idem in Demosthenis Brasidaeque rebus gestis eum fecisse supra vidimus) de numero navium cum Thucydide convenit, sed milites numerat *τρισχιλίους*; hoc autem quamquam librarii errori fortasse tribuendum est, tamen et alia sunt quibus hoc quidem capite non Thucydidem inprimis secutus esse videatur.

bitata, sola cum Thera ex omnibus Aegei maris insulis semper ab initio Atticam societatem rejecerat. Neque nunc quidquam profectum est Atheniensium expeditione; insula devastata est, at strenue patriam defendentibus incolis capi non potuit, eamque omnibus machinis frustra aggressus abiit Nicias et ad Boeotiam appulit, ubi auxiliis Athenis Hipponico duce acceptis, vicit Boeotos apud Tanagram. Locridis ora maritima deinde devastata domum rediit, hoc quidem anno quantum potuit remotissimis a Lacedaemoniis regionibus re gesta, quod recte observat Plutarchus (comp. Nic. et Crass. c. 3): ὁ δ' αὐτὸν ἐπὶ Μίνωαν καὶ Κύθηρα καὶ Μηλίους τοὺς ταλαιπώρους φύλαττων στρατηγόν, εἰ δὲ δέοι μαχέσθαι Λακεδαιμονίοις ἀποδύμενος τὴν χλαμύδα, non ignavia quidem eos fugiens, at bello adversatus, Lacedaemoniis amicus. Iis igitur quantum potuit parcens dubitanter omnia egit, nec consilii tenax propositum finem omni virium intentione assequi constituit.

Tamen anno sequenti (425) iterum creatus, praeturam quae placere nullo modo posset suscepit denuo, spe fortasse ductus, fore ut per belli magis quam per pacis artes paci quam cupiebat prodesse posset. Undique enim jam magis aperte bello adversabantur quibus ab initio minime

---

Primum enim addit Athenienses Niciae mandasse *πορεύσθαι τοὺς Λακεδαιμονίων ξυμμάχους*. Deinde, ubi de expeditione in Corinthum sequenti anno facta simpliciter tradit Thucydides secum duxisse Niciam octoginta Atheniensium naves, additque „*ἡκολούθουν δὲ καὶ τῶν ξυμμάχων Μιλήσιοι καὶ Ἀνδριοι καὶ Κερύστιοι*“, Diodorus refert Niciam post Locridem devastatam statim adisse socios ad naves petendas, et Corinthum vectum esse cum navibus centum. Unde haec habeat Diodorus pro certo statui non posse videtur.

placuerat. Ut in comitiis atque in vita publica *οἱ σώφρονες*, ita in theatro fabularum scriptores (semper enim comoedia paci et antiquo rei publicae statu magis favebat quam mutatae rei publicae conditioni ¹⁾), alta voce pacem poscere coeperunt. Iam Teleclides in depingenda priscorum hominum sorte felici hanc primam beatitudinis fecit conditionem:

εἰρήνη μὲν πρῶτον ἀπάντων ἦν ὥσπερ ὕδωρ κατὰ χεῖρός ²⁾.

Nec minore vi eo ipso anno Aristophanes in Acharnensibus pacem commendarat suis civibus, Dicaeopolin inducens pacis sorte jucunda gaudentem, ridentem Lamechum eosque qui ex militia quaestum facerent, publicas pecunias in privatos usus converterent, adulescentulos imberbes, at praeturas nihilominus ambientes ³⁾.

Verum apud Lacedaemonios quoque paululum spes

---

¹⁾ Pluribus locis quam quos laudare opus sit, Aristophanes risit novos mores, illosque adulescentulos qui non tantum vitae ratione et vestitu, quam despicerent antiqua omnia ostendere studebant, sed etiam nova loquendi ratione sophistarum exemplo sermoni gratiam addere cupiebant. Qua de causa jam in fabula *Δαιταλῆς* Alcibiadem exagitavit (fr. XVI Mein.).

²⁾ In fabula *Ἀμφικτύονες* dicta, quam ante Cratetis mortem actam esse monet Meineke (fragm. Com. Graec. I, 87). Crates autem jam obierat Ol. 88.4 = 425.

³⁾ Cf. imprimis quibus praetores eius temporis ridet Aristophanes, vs. 565—606. Iam ad finem fabula perscripta inseruisse hos versus Aristophanem ut eius anni praetores irrideret putat Müller-Strübing in Libro „Aristophanes und die historische Kritik” p.p. 517—562, quo loco disputat de tempore quo creari Athenis praetores quotannis solerent. De ceteris praetoribus, quatenus vir doctus persuaserit mihi, quae non persuaserit longius persequi ab hoc loco alienum est, recte idem statuit inter eos Niciae nomen non latere, quem ut exagitaret nullam causam habebat poeta.

pacis creverat revocato ex exilio rege Plistoanacte, anno postquam ex urbe expulsus erat undevicesimo. Ejectum enim eum scribit Thucydides (II, 21) *πρὸ τοῦδε τοῦ πολέμου τέσσαρσι καὶ δέκα ἔτεσιν*, revocatum autem *ένος δέοντι εἰκοστῷ ἔτει* (V, 16) id est quinto belli Peloponnesiaci anno. Ut Athenis Nicias ita ille Spartae pacis fuit auctor constans qui magis etiam, postquam amicorum auxilio Pythiae monitu reductus erat, commendabat pacem civibus suis, quorum, haud aliter atque Athenis, magna pars et antea bello quam maxime erant adversati et nunc magis magisque pacem postulare coeperunt, ita ut non nunquam jam ageretur cum Atheniensibus de renovanda pace. Non enim neglegendum videtur quod Aristophanes disertis verbis dicit (Ach. 653):

*διὰ ταῦτ' ὅμῃς Λακεδαιμόνιοι τὴν εἰρήνην προκαλοῦνται
καὶ τὴν Αἴγιαν ἀπαιτοῦσιν.*

Talia de pace multis cogitantibus, iisdem auctoribus, id est Nicia sociisque, lustrationem Deli Athenis decretam esse et factam verisimile videtur. Quam illo vere factam esse monet Thucydides III, 104.

Verecundia enim metusque deorum, quassata graviter ¹⁾ pestifero illo morbo, qui per quinque fere annos anxerat

¹⁾ Cf. Thuc. II, 47, 52 at imprimis 53 *Θεῶν δὲ φόβος ἢ ἀνθρώπων νόμος οὐδεὶς ἀπείργει· τὸ μὲν κρίνοντες ἐν ὁμοίῳ καὶ σέβειν καὶ μὴ ἐκ τοῦ πάντας ὄραν ἐν ἴσῳ ἀπολλυμένους τῶν δὲ ἀμαρτημάτων οὐδεὶς ἐλπίζων μέχρι τοῦ δίκην γενέσθαι βιοῦς ἀν τὴν τιμωρίαν ἀντιδρῶναι, πολὺ δὲ μείζω τὴν ἤδη κατεψηφισμένην σφῶν ἐπικραμασθῆναι ἢ πρὶν ἐμπεσεῖν εἰκὸς εἶναι τοῦ βίου τι ἀπολαῦσαι.*

civitatem Atticam tandem ad instaurandam religionem est revocata. At iterum recrudescente morbo qui nunquam prorsus cessaverat majoribus jam honoribus placandam esse deorum iram ex oraculis apparuit ¹⁾), quibus jussi lustrationem, Pisitrati tempore jam inchoatam, at postea neglectam, omnibus viribus procurandam decreverunt ut Apollinem ἀλεξίκακον inprimis placarent.

Remotis igitur, quae insulam sacram polluerent, mortuorum corporibus, pompa tunc primum deducta est et instituti sunt festi dies qui quinto quoque anno certamine musico ornati haberentur diebus natalibus Dianae et Apollinis, id est Thargelionis die sexto et septimo. Eum enim diem Dianae natalem fuisse testis est Diogenes Laërtius vel potius Apollodorus, qui scribit (Diogen. Laërt. in Vita Socr. II, 44): Θαρρηλιῶνος ἕκτη ὅτε καθαίρουσι τὴν πόλιν Ἀθηναῖοι καὶ τὴν Ἀρτέμιν γενέσθαι Δήλιοι φασίν ²⁾). De Apolline satis constat Hesiodi versu (opp. 768)

Ἐβδόμην, ἱερὸν ἦμαρ,
τῇ γὰρ Ἀπόλλωνα χρυσάορα γείνατο Λητώ.

Huic autem primae pompae jam statim praefuisse Niciam, quod inter alios Curtius arbitratur (Gr. Gesch. II, 453) non apparet. Quum e contrario ex tabel-

¹⁾ Diod. XII, 58. „Οἱ δ' Ἀθηναῖοι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς νόσου τὰς αἰτίας τῆς συμφορᾶς ἐπὶ τὸ θεῖον ἀνέπεμπον. Διὸ καὶ κατὰ τινα χρησμὸν ἐκάθηραν τὴν Δήλον Ἀπόλλωνος μὲν οὔσαν ἱερὰν δοκοῦσαν δὲ μὲναισθαι.” Ita etiam Thuc. I.1. „κατὰ χρησμὸν δὴ τινα.”

²⁾ Bergk de rell. Com. Att. Ant. p. 37, ubi accurate de hac pompa agit ut eo anno Cratini Deliaes actas esse demonstret.

lario amphictyonum qui res Deliacas Athenis curabant (Boeckh. Att. Staatshaush. II, 229) ante donaria Niciae (quae ex architheoria vovisse eum lucide demonstrat Boeckh.) alia eiusmodi donaria memorantur Calliae Hipponici, cum viro docto statuendum videtur secundae demum aut tertiae πεντητηρίδι praefuisse Niciam. Nam in tanta magnificentia quantam eo festo die exhibuit Nicias de minore illa pompa quae quotannis Delum mittebatur cogitari non potest ¹⁾. Per totam igitur huius anni partem priorem in urbe mansit Nicias nec quidquam in praetura egit quod memorare Thucydidi operae pretium visum sit. Hieme enim jam praemisso in Siciliam Pythodoro, ut Lacheti succederet, qui abrogato imperio Athenas rediit, ibique postea a Cleone accusatus est ²⁾, adventu veris Pythodori collegae Sophocles et Eurymedon in Corcyram abierunt, comitante Demosthene, qui post Aetolicae expeditionis infaustum eventum hoc anno sine imperio erat, at in hac expeditone legati fere munere fungebatur. Neque igitur inter hos fuit Nicias ³⁾, neque

¹⁾ Plut. Nic. 3. Aliter quam Boeckh. de hac re censere videtur Grote (Hist. of Gr. VI, 91).

²⁾ Abiisse igitur videtur Pythodorus statim postquam praetor factus est, quo argumento recte videtur uti vir doct. Müller Strübing (l.l. p. 498 adnot.) ut demonstret hieme creari solitos esse praetores apud Athenienses.

De Lachetes accusatione vide Arist. Vesp. vs. 240—250 c. Schol. cf. etiam vs. 836.

³⁾ Vide Thuc. IV, 2 ex quo lucide apparet neque cum Demosthene Niciam advenisse Pylum neque ea capta Athenis ad eum profectum esse. Quod igitur scribit Plutarchus (Comp. Nic. et Crass. 2, 4) *διδίας Ἀλκιβιάδην μὲν ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐν δὲ Πύλῳ Λακεδαιμονίους, Περδικκὰν δ' ἐν Θράκῃ*, non inde sequitur adfuisse Pyli Niciam; hoc

cum aliis huius anni praetoribus ab urbe abfuit. Simonides enim perpauca gessit in Thracia eaque ut ex Thuc. IV, 7 apparet sine collega. Nicias igitur illo anno provinciam urbanam procurasse videtur et (ut fortasse recte conjicit Müller Strübing p. 522) στρατηγὸς ὁ ἐπὶ τῆς διοικήσεως in urbe mansit, idque eo anno quo eorum denuo auctoritas florebat qui bello favebant, et ex eo solo salutem rei publicae sperabant. Eurymedon enim Sophocles et Pythodorus initiis expeditionis in Siciliam favisse videntur, Demosthenes si umquam eo anno strenue rem gessit contra Lacedaemonios, at Nicias qua erat desidia et erga cives suos ignavia nihil prorsus ad pacem juvandam fecit.

Qua animi inconstantia gravius etiam peccavit hoc ipso anno, in Pylica expeditione. Lacedaemonii enim, Demosthenis consilio et Eurymedontis in angustias compulsi, quum legatos de pace Athenas misissent ¹⁾ Nicias jam insignem occasionem nactus componendi pacem et Atheniensibus utilissimam nec Lacedaemoniis turpem, contra Cleonem, qui paci omnibus viribus adversabatur, omnino nihil egisse videtur. Tales enim pacis conditiones ferente Cleone quas temere accipere legati Lacedaemonii non auderent, ii rogaverunt ut occasio sibi daretur agendi de

---

enim tantum dicit Plutarchus, veritum esse Niciam ne si Pylum iisset aliquid mali a Lacedaemoniis sibi accideret; quod monendum videtur propter id quod de expeditione in Thraciam scripsit Müller-Strübing p. 461.

Nec quidquam me movet ineptissima scholiastae adnotatio in Argum. II ad Ar. Eqq. scribentis: Ἀθηναῖοι τὴν Πύλον λεγομένην Σφακτηρίαν ἐπολιόρουσαν διὰ Δημοσθένους καὶ Νικίου στρατηγούντων.

¹⁾ Thuc. IV, 16—23.

pace cum viris a populo electis, ut quae cum illo consilio constituta essent, palam postea populo proponerent. At Cleon, putabat enim, hoc si concederetur, jam non dubiam pacem fore, nec alios facile ad hoc munus electum iri quam optimum quemque e potentioribus, Niciam inprimis, deinde Lachetem fortasse ceterosque optimates, jam pessumdari democratiam exclamavit, jam insidias strui populo a Lacedaemoniis et eorum amicis „γιγνώσκειν μὲν καὶ πρότερον οὐδὲν ἐν νῶ ἔχοντας δίκαιον αὐτούς, σαφές δ' εἶναι [καὶ] νῦν οἷτινες τῷ μὲν πλήθει οὐδὲν ἐθέλουσιν εἰπεῖν, ὀλίγοις δ' ἀνδράσι ξύνεδροι [βούλονται] γίνεσθαι ¹⁾”. His autem Cleonis verbis, si fortasse pauca quaedam responderunt Nicias et socii, ut colligi potest ex Philochori fragmento apud Schol. ad Pac. 665 ubi legitur illa occasione „στασιάσαι τὴν ἐκκλησίαν” et sententiis rogatis illos vicisse qui bello favebant; non tamen quo oportebat ardore et eloquentia Niciam defendisse legatos pacemque proposuisse ex Plutarcho facile efficitur qui si quid vehementius adversatus esset Cleoni Nicias non illud memorare praetermisisset.

Neque in hac re sola Nicias inertiae accusandus. Praetoribus enim ex Pylo auxilium rogantibus omnem culpam in ipsos duces convertit Cleon, facilem rem esse clamans si viri essent illi subigere Lacedaemonios in insula Sphacteria; quod si ipse esset cum imperio haud dubie perficeret. His autem inprimis Niciam vellicavit de cuius

---

¹⁾ Thuc. IV, 22. Cf. Grote VI, 106. Cujus tamen sententiam de Cleone sequi non possum.

Verba καὶ ἐβούλονται ejeci auctore Cobeto in V. L., p. 449.

cum Cleone imicitiiis nullum dubium est. Ille igitur quasi per jocum rogavit Cleonem ὅτι οὐ καὶ νῦν πλεῖ, cui statim applausit populus. Cleon vero primum negavit, at et populo instante et ipso Nicia, praeturam quam jussu populi hic deposuit suscepit et mirantibus omnibus, plaudente populo intra dies viginti, ita ut juraverat, Lacedaemonios captos Athenas duxit.

Nulla re per totam vitam ita indolem aperiebat Nicias quam hac contra Cleonem infirmitate. Ex pace patriae salutem sperabat, tamen quominus fortiter eam defenderet timor civium et innata ignavia obstabant: quum jam eo res processisset ut sine praetoris optimi consilio res publica stare non posse videretur, praeturam deposuit eamque permisit viro cuius consilium nullae res gestae, at cuius impotentiam atque in cives dominationem ipsum forum satis superque ostenderat; et quem ipse pestem ducebat rei publicae, illi summum in bello imperium detulit ¹⁾).

Causa autem non una aderat cur libenter occasionem arriperet deponendae praeturae. Primum enim illa ratio rei gerendae, quam praescripsit amicitia erga Lacedaemonios, ut quam mimime posset cum ipsis Lacedaemoniis configeret, hac certe occasione erat mittenda. Deinde longiores expeditiones et antea semper fugit, et, expe-

---

¹⁾ Frustra, ut mihi quidem videtur, Schmidt (in comm. de Vita Nic. p. 23) defendere conatus est Niciam quem, Passovio duce, aestimat „majore quam solebat egisse cum sollertia”. Neque enim ullam sollertiam in hac, ut equidem puto, ignavia, video, nec viro docto concedere possum ita Thucydidem et Plutarchum in his rebus narrandis certare ut hic „Niciae culpam auxisse” videatur.

ditionem in Siciliam si exceperis ad quam coactus accessit, postea quoque diligenter vitavit, ne fama τῆς εὐτυχίας qua florebat despoliaretur. Nequaquam igitur justo gravioris iudicium de hac re apud Plutarchum extat οὐ γὰρ ἀσπίδος ῥίψις ἀλλ' αἵσχιόν τι ἐδόκει εἶναι τὸ δειλίᾳ τὴν στρατηγίαν ἀποβαλεῖν ἐκουσίως καὶ προσέσθαι τῷ ἐχθρῷ τηλικούτου κατορθώματος ἀφορμὰς αὐτὸν ἀποχειροτονήσαντα τῆς ἀρχῆς ¹⁾. Quamquam minus recte idem Plutarchus addidisse videtur „καὶ τοῦτο τῷ Νικίᾳ μεγάλην ἤνεγκεν ἀδοξίαν”; non enim aequales pergrave iudicium de hac re tulisse videntur, quum eodem anno redditam praeturam Niciae videamus et sequenti anno iterum ei delatam. Comoedia autem quae talia praesertim peccata acriter exagitandi haud facile occasionem praetermittere solet, quamquam Niciam non prorsus praeteriit, admodum tamen leniter hominem castigavit. Aristophanem, anno sequente Equites docentem, sub servi persona Niciam produxisse fere constare videtur, cuius ignavia leniter admodum et urbane perstricta, tamen honestiores ei in fabula detulit partes. Nec mirum, Nicias enim post ἀσπίδος ῥίψιν illum tamen primum apud optimates tenebat locum, quorum partes comoedia diligenter secuta nihil magis agebat quam ut de rostris dejectis iis qui bellum alerent, per optimates civitati pax redderetur. Ubi igitur Niciam leviter perstringere licebat conviciis eum necare omnino non licebat. Hoc si tenemus, accuratius Equitum parte priore inspecta dubium fere non potest videri, quin recte, quamvis dubitanter Scholiasta in argumento II addi-

¹⁾ Plut. Nic. c. 8.

derit, sub persona alterius servi latere Niciam. Cuius timiditatem ignaviam superstitionem reprehendit Aristophanes, ita autem leniter eum ridet ut ipse nullo verbo socordiae adversus Cleonem mentionem faciat, Nicia vero ipso singulis fere versibus spectatoribus in mentem revocante quam vere de se ipse fateatur

ἀλλ' οὐκ ἔνι μοι τὸ θράττε ¹⁾).

Quum vero Equites suos non scripserit Aristophanes ut Niciam praesertim depingeret cuius persona adventicia tantum videtur, diligentius quam licuit singula in singulis versibus iudicia de Nicia quaesiverunt viri docti, ut Hermannus, Schmidt, alii. Tenendum est non ubique Niciae ipsius, sed etiam servorum mores describi, neque omnia quae lepide dicantur, in Niciam semper verti posse. Sic. e. g. quum vs. 83 dicat Nicias

κράτιστον ἡμῖν αἶμα ταύρειον πιεῖν

ὁ Θεμιστοκλέους γὰρ θάνατος αἰρετώτερος,

Hermannus videtur Aristophanes notasse Niciae Laconismum atque „ancipitem inter patriam hostesque vacillantem animum”, qui Themistoclis exemplo si quid ipsi domi mutata populi voluntate accidisset adversum, refugium sibi apud ipsos patriae hostes parare cuperet ²⁾. At non eo in Niciam fuisse animo poetam satis tota fabula ostendit.

¹⁾ Singulos versus laudare quibus Niciae mores expressi sunt, supervacuum est post tot diligentes virorum doctorum disputationes. Cf. imprimis Hermann de persona Niciae apud Aristoph.

²⁾ Hermann l.l. p. 20.

Exagitare si voluisset Niciam, causa Cleonis jam satis dedisset argumenti. Quam vero cum ne tetigerit quidem poeta, apparet eum gravius castigare Niciam noluisse. At dimisit hominem leviter notatum, quem si fortasse contemnebat, neque nunc tamen, neque postea oderat, quamquam et alibi, si qua esset causa leviter eum carpendi, occasionem non praetermittere solebat. Quod ex fabula Γεωργοῖς quoque apparet, eodem fere tempore in scenam producta, cuius fragmentum legimus apud Plut. Nic. c. 8:

A ἐθέλω γεωργεῖν. B εἴτα τίς σε καλύει;

A Ὑμεῖς, ἐπεὶ δίδωμι χιλίας δραχμάς

ἐάν με τῶν ἀρχῶν ἀρῇτε. B δεχόμεθα,

δισχίλιαί γάρ εἰσι σὺν ταῖς Νικίου.

Tempus enim quo haec fabula acta sit quamquam accurate statui nequit, ex levioribus tamen indiciis quae in fragmentis latere viderentur, variis modis viri docti alii alia eruerunt. Primum iudicat Bergk (apud Meineke fragm. Com. II, 2, 984) „fabulam non multo post Sphacteriam expugnatam esse scriptam, namque fragm. 1” (id quod supra laudavimus) „cunctabundus Niciae animus ridetur ita a poeta ut illum insigne aliquid verecundiae documentum edidisse necesse sit”. Hanc ob causam Agricolas refert ad Ol. 87.4 quo ipso anno Lenaeis docuit Equites Aristophanes quod, licet de ipso anno non disputaverim, magnam veritatis speciem habet, inprimis quum fragm. XVI:

Λάχητας Μεγακλίας καὶ Λαμάχους

eorum nomina (felici Bergkii conjectura ex „καχέτας καὶ μεγακλίας καὶ μαλάκους“, in lucem revocata) conjuncta redeant, quos anno ante poeta in Acharnensibus et conjunctos et separatim riserat.

Non tamen hic consistunt viri docti, at quaerunt quid mille istis drachmis voluerit Aristophanes. Schmidt (Vita Niciae p. 24) rem omnino finxisse eum existimat „ut Niciae subtimidum animum notaret“, Hermannō contra revera usus esse videtur Nicias ad deprecandos honores illis corruptionis artibus quibus alii eos petere solebant. Alii de multa cogitaverunt Niciae ob militiam detrectatam inposita; at frustra opinor, alius aliam viam ingressus, incertis nituntur conjecturis ne perditum ducere cogantur, quod perisse vident. Nihil enim aliud ex hoc fragmento pro certo constitui potest quam aut in eadem fabula jam egisse poetam de mille illis drachmis aut rem attigisse omnibus notam, quum scriberet τὰς Νικίου. Nobis autem, quid rei fuerit, in obscuro jacet.

Statim addam, ne eodem bis recurram aliud fragmentum incertae fabulae Teleclidis, quo idem Niciae timidus et imbellis animus notatur (Plut. Nic. c. 4):

Χαρικλῆς μὲν οὖν ἔδωκε μῶν ἔν' αὐτὸν μὴ λέγει
ὥς ἔφυ τῇ μητρὶ παίδων πρῶτος ἐκ βαλλαντίου.
τέτταρας δὲ μῶς ἔδωκε Νικίας Νικηράτου
ὧν δ' ἔκατι τοῦτ' ἔδρασε ¹⁾ καίπερ εὖ εἰδὼς ἐγὼ
οὐκ ἐρῶ, φίλος γὰρ ἀνὴρ, σωφρονεῖν τέ μοι δοκεῖ.

¹⁾ Vs. 4. ἔδρασε pro ἔδωκε scripsi jubente Cobeto in N. L. p. 151. Vs. 5 pro δ' scribendum videbatur τε.

Quod, quum de sycophanta quodam dictum esse videatur hoc tantum demonstrat, aliquando fortasse Niciam placare voluisse Sycophantas „τὸ στόμ' ἐπιβύσαντα χέρμασιν". Unde qui majora eruere studet, frustra opinor laborabit. Nam ad Niciae vitam illustrandam perpauca afferunt comicorum fragmenta, utilissima vero saepe sunt, ex quibus cognoscas comicorum erga Niciam animum ut hoc quoque Teleclidis fragmento iudicium poetarum de Nicia quid fuerit iterum ostenditur: numquam graviter eum exagitant: „φίλος γὰρ ἀνὴρ"; et leviter perstringere eum satis habent. Majora ex illis fragmentis quaerere dubium videtur et incertum, ad quae quum in sequentibus semel atque iterum redeundum erit, nunc pergamus Niciae vitam enarrare.

Postquam igitur in comitiis per Cleonem tantam eladem accepit eo anno populi invidiam deflectere statim conatus est praetura iterum suscepta et expeditione facta in agrum Corinthiacum. Cum duobus enim collegis ad oram Corinthiacam vectus naves appulit haud procul a Solygeo colle. De qua expeditione Corinthii ab Argivis certiores facti (qui unde hanc rem audiverint non apparet) copias statim contraxerunt; at quum ignibus nuntiatum esset Athenienses noctu praetervectas clam appulisse, in duas partes exercitum diviserunt, quarum altera Cenchreas missa Crommyonem defenderet, altera hostibus iret obviam. Athenienses bis proelio inito Corinthios tandem repulerunt, cuius victoriae non minima laus fuit apud equites, Corinthii enim equos non habebant. Hanc victoriam Aristophanes silentio praeterire nolens, in Equi-

tibus quasi *ἐπὶ νίκῃ* canit, in equos rei gloria translata ne arrogantius semetipsum laudare videretur equitum chorus. In qua re non praetermittendum videtur quod nullum verbum in laudem Niciae addit poëta, qui tamen saepe paucis quidem verbis, sed iis disertis, eorum qui strenue rem gesserunt nomina celebrat. Quod et alias in Aristophane videmus, id hic quoque locus ostendit non odisse quidem eum Niciam, et inter eos fuisse concordiam quandam, quum easdem in republica partes sequerentur; minime tamen aut amare Aristophanem Niciam aut eius res gestas admirari.

In ipso agro Corinthiaco non multum profecit Nicias. Illos enim Corinthiorum qui Cenchreas missi erant primum mons interpositus pugnam celavit, at simulac pulvere et tumultu quid factum esset apparuit advenerunt, ex senibus qui ad urbem defendendam relictis erant auxilio addito. Quibus visis Nicias auxilium ex Peloponneso advenisse ratus naves ascendere suos jussit et proximas petere insulas, unde, quum inter mortuos duorum cadavera desse audivisset, ad ea recipienda rediit et victoriae gloriam hostibus permisit; iis enim qui foedere facto mortuos ab alteris petivissent tropaeum erigere non licuit.

Eatenus tamen profuit Atheniensibus haec expeditio quod Nicias sequenti die Methonam vectus peninsulam cepit eamque castello munivit.

Sequenti vere, anno belli octavo, quem post tantas anni prioris res gestas maiore victoriae spe intraverant Athenienses Peloponnesum, a duabus jam partibus Pylo Methonaque munitis occupatam, ut a tertio quoque latere

obsiderent, Niciam ad Cythera capienda cum duobus milibus militum gravis armaturae miserunt. Haec insula a Lacedaemoniorum colonis inhabitata maximi ipsis fuit momenti, quum naves onerariae ex Libya et Aegypto illuc appellere solerent, et simul ipsa Laconiam a piratis defenderet. Hi enim hac orae parte nisi projecta fuisset insula, inprimis illam regionem affligere potuissent, ceterum litus ipsa locorum natura satis defendente, *πᾶσα γὰρ ἀνέχει πρὸς τὸ Σικελικὸν καὶ Κρητικὸν πέλαγος* ¹⁾. Hanc igitur insulam a duabus simul partibus aggressus Nicias, Scandeam urbem mare versus sitam statim cepit, alteriusque urbis, Cytherae, incolas post brevem pugnam in arce circumclusos eo facilius subegit quod dissidentibus inter se

---

¹⁾ Sc. ἡ Λακωνικὴ (Thuc. IV, 54). Neque enim ordo verborum neque sententia ad ipsa Cythera haec verba referri sinunt. Nam quid profuisset ad defendendam oram a piratis si ipsa insula "tota prominere in mare Siculum et Creticum", ut explicant locum Schmidt (Vita Nic. p. 32) et Classen (ad Thuc. IV, 54) qui scribit "Kythera beherrscht durch seine weit vorspringende Lage einen groszen Theil der Lakonischen Küste πρὸς τὸ Σικ. gegen Westen, πρὸς τὸ Κρητ. gegen Süden und Südosten". Hanc significationem ("weit vorspringend") ut verbis *πᾶσα ἀνέχει* vindicet cum nostro loco confert Thuc. I, 64, 4 ὣν ἐντὸς ἡ ἄκρα ἀνέχει τὸ Χειμέριον, ubi haec adnotat „ἀνέχει erhebt sich, ebenso IV, 53, 4; VIII, 34, 2." Qui loci igitur magis refutare quam illustrare videntur illam explicationem verbi *ἀνέχει* "weit vorspringend". Rectius Grote (VI, 143) cuius verba adscribere liceat "The only portion of the coast of Laconia, where a maritime invader could do much damage was the interior of the Lacinian Gulf near Helor, Gythium etc. which is in fact the only plain portion of the coast of Laconia. The two projecting promontories which end the one in Cape Malea, the other in Cape Taenarus, are high, rocky, harbourless and afford little temptation to a disembarking enemy. The whole Laconian coast is high projecting cliff, where it fronts the Sicilian and Kretan seas".

civibus, populares jam ante cum eo clam egerant. Horum in gratiam accepta est conditio ut deditione facta nemo morte mulctaretur, quod Niciae ante omnes placuisse verisimile est, qui hoc modo parcere Lacedaemoniis posset salva republica. Occupatis Cytheris et per dies septem ora Laconiae devastata ad Epidaurum Limeram vectus, Thyream, quam urbem ob bene merita Aeginetis dederant Lacedaemonii, aggressus est. Aeginetae in castello ad litus aedificando occupati, Atheniensium adventu nuntiato, in urbem coierunt. At quum cohors Lacedaemoniorum ad auxilium in castello muniendo ferendum missa contra Athenienses opem ferre se velle negaret, in montes confugerunt Aeginetae. Tunc facili opera urbs expugnata; cives ab Atheniensibus circumcessi, pars statim trucidati, pars Athenas ducti ibi crudelissima morte perierunt, uno Tantalo duce excepto, qui cum captivis ex Pylo in custodiam datus est.

Athenienses autem, illo anno graviter ad Delium afflicti, quum Brasidae potestatem in Thracia in dies augeri, rem suam contra minui viderent, in pacem denuo inclinabant, iisque aurem praebebant, qui omnibus viribus paci faciendae studerent. Quorum ut Athenis primas partes habebat Nicias, ita apud Lacedaemonios rei Plistoanax, quem quum postea prae ceteris paci favisse Thucydidis testimonio ¹⁾ constat, tunc quoque inter eos principem tenuisse locum haud improbabile videtur, quibus vix

---

¹⁾ Cf. Thuc. V, 16. Ex Thucydide satis apparet nullis fere rebus gestis post reditum bellum adjuvisse Plistoanactem.

placebant Brasidae in Thracia res gestae. Eodem enim Thucydide auctore apparet multos Spartae fuisse qui Brasidae victorias ut paci adversantes vehementer improbarent et viros principes civitatis, captos in insula Sphacteria domum reducere jam omnibus Brasidae victoriis anteponerent.

Talia igitur quum major in utraque civitate pars jam ageret, tandem foedus ictum est (Thuc. IV, 117) ferente ad populum Lachete et etiam Nicia praesente (hic enim suo nomine foedus ornavit) ut per unum annum indutiis factis accuratius interea de pace apud utrumque populum quaeri posset.

Attamen instaurandae paci nihil hoc foedere profectum est. Obstabant enim res Thraciae, quas mira negligentia curaverant Athenienses vel potius omnino non curaverant. Brasidas enim, vir omnium Lacedaemoniorum illo tempore facile princeps, nec multis Atheniensium minor postquam priore anno rem strenue gessit in Megaride contra Demosthenem, in Thraciam profectus est, celerique cursu Thessaliam antequam Thessalorum quisquam obviam ire potuisset, transgressus ad Perdiccam pervenit. Hic, qua erat inconstantia, nunc quoque prout tempora postulabant, fidem mutaverat, et Atheniensium causa labefactata in Lacedaemoniorum societatem magis denuo inclinabat. At imprimis in animo erat Brasidae Chalcidenses sibi conciliare, quorum jam nonnulli a causa Attica desciscere coeperant; ad eorum igitur urbes progressus primam Acanthum in fidem Lacedaemoniorum recepit, eloquenter causa sua iis exposita (ἦν δ' οὐδὲ ἀδύνατος, ὡς Λακεδαιμόνιος, εἰπεῖν)

deinde Amphipolin ¹⁾ cepit, Toronemque vi subegit, at eo semper in omnes fuit animo ut jam Lacedaemonios quam Athenienses sequi plerique mallent.

Dum haec in Thracia geruntur foedus initum est Lacedaemoni mensis Gerastii die duodecimo, apud Athenienses Elaphebolionis die decimo quarto ²⁾. Simul urbs Scione ab Atheniensibus descivit Brasidamque maximis honoribus receptum herois fere cultu est venerata. Ad quos cum nave advenissent Spartanorum legati et Atheniensium, qui indutias decretas Brasidae nuntiarent magna orta est de Scione controversia quum post indutias factas descivisse eam ratus pacis conditionibus non teneri contenderet Aristonymos Atheniensium legatus, et adversaretur Brasidas. Quae subita fuit causa renovandi belli; Athenis enim decretum est in sententiam Cleonis ut contra Scionem statim mitteretur exercitus, captaque urbe morte mulctarentur omnes cives. Et eo quoque minus in Thracia pax valebat, quod eodem tempore Mende descivit. Quamquam igitur nomine indutiae revera tamen jam statim denuo bellum

---

¹⁾ Thucydidis in hac re causam defendere quamquam non huius loci est, addendum tamen videtur me facere non posse cum Grote aliisque viris doct., qui iure eum a Cleone accusatum et iure ab Atheniensibus in exilium missum esse existiment, iramque in Cleonem propter tantas injurias acceptas Thucydidis narrationem semper obscurare contendunt. Argumenta enim quae viri docti ad Cleonem defendendum afferunt nullo modo satis me permoverunt ut de eo quotquot veterum testimonia extant iis diffiderem, omnibus maxima concordia eodem modo eum depingentibus.

²⁾ Unum eundemque diem his duabus rationibus indicari arbitratur Grote (VI, 210). At obstat huic opinioni ni fallor Thuc. V, 19 unde apparet convenire Lacedaemoniorum Ἀρτεμισίου τετάρτην φθίνοντος cum Atheniensium Ἐλαφεβολιώνος ἕκτη φθίνοντος.

fuit. Itaque, eodem tempore quo Brasidas, nimium fortasse Atheniensium in rebus Thracicis socordia fretus contra Arrhibaeum cum Perdicca profectus est, ad Scionem et Mendem recuperandas missi sunt Nicias et Nicostratus.

Haec expeditio τὸ ἄχαρτες αὐτοῦ καὶ ἀκινδύνου, quamvis tacente Thucydide, statim ab initio nobis patefacit. Primum enim nihil Cleoni adversatus, quum talia hic de Scioneis ferret ad populum quae omnem spem pacis longissime removerent, metu civium conticuit ipsumque foedus cui paugendo non ultimus haud dubie fuerat auctor, vitiari passus, imperium contra Chalcidicen ipse suscepit. Quod quum semel succepisset strenue erat res gerenda, et omnino repetendum quod segnitie perierat illorum, qui pacem magna voce poscentes eo tempore, quo de pace sine magno rei publicae damno cogitari non posset, aut non viderant, aut videre noluerant quod recte monuerat Cleon, si rem publicam salvam esse vellent, Brasidae inprimis obviam eundum esse, quem modo voluissent, facili opera primum Thessaliam intrantem reppulissent.

Abiit deinde, quamquam haud dubie invitus, Nicias in Chalcidicen et Menden cursum tetendit, quo ubi pervenit, ipse cum exercitus minore parte collem, a Mendaeis sociisque occupatum adire per tramitem conatus, vulneratus est, majorem partem ipsumque rei periculum Nicostrato collegae permisit, quem sequenti die ad urbem reliquit in agris vastandis ipse occupatus. At quum in eo essent Mendaei ut eruptionem facerent in Athenienses, gravi discordia incolas inter et Lacedaemoniorum auxilia

orta. Lacedaemonii in arcem aufugerunt, simul per portas apertas intrarunt urbem Athenienses arce tamen in eorum potestate relicta, unde, postquam abierunt Athenienses illi ad Scionaeos perveniunt. Captae autem urbis si qua est laus, non apud Niciam ea manet verum apud collegam. Mende capta Scionem profectus est, pulsisque Lacedaemoniis e colle, ne inde circumsessionem impedirent, urbem munitionibus circumdedit et obsessit. Eo tempore Perdiccas, post expeditionem in Lynceas, Lacedaemoniorum amicitia denuo repudiata, legatos de foedere misit ad Niciam. Qua societate is accepta Perdiccam, ut factis novam fidem probaret, obviam misit Ischagorae, Lacedaemone cum novis copiis in Thraciam misso, quem Perdiccas ex Thessalia reppulit. Relictis deinde ad Scionem obsidendam copiis domum rediit Nicias ¹⁾).

Longior paullo fui in hac expeditione narranda ut inde appareret quanta desidia quantaque socordia haec omnia egerit Nicias. Quod si vidimus vix adduci possumus ut credamus anno sequenti Aristophanem eum proposuisse civibus quem ducem populus universus sequeretur. Hoc enim voluerunt qui eo anno Aristophanis Senectutem actam esse, magnasque in hac fabula Niciam egisse partes

---

¹⁾ Athenienses quid senserint de illa Sciones obsessione, et quam molestum opus iis hoc visum sit, ex Aristophanis in Vespis joco agnoscimus (anno post Lenaeis actis) ubi Bdcluceo patris machinis exagitatus exclama (vs. 209):

νῆ Δι' ἧ μοι χρῆττον ἦν
τηρεῖν Σκίωνην ἀντὶ τούτου τοῦ πατρός.

contenderunt ¹⁾. Qui si recte statuerint inter priores poetae fabulas hanc esse habendam, valde tamen vereor ne subtilius disputaverint in ipso anno constituendo. Argumentum petunt ex fragmento:

ὀφθαλμιάσας πέρυσιν εἴτ' ἔσχον κακῶς,
ἔπειθ' ὑπαλειφόμενος παρ' ἱατρῶ,

quod Suevernio ad bellum spectare visum est, cuius malis Nicias tamquam bonus medicus anno priori (foedere pacto cum Lacedaemoniis) mederi conatus esset. Haec conjectura non solum incerta videtur sed etiam minime probanda; non enim Aristophanes, licet neque in privatis rebus Niciae inimicus fuerit, et in publicis haud minus quam ille pacis amicus, foedus illud dubium et infirmum ex quo nihil redundarat boni, et quod tam negligenter defenderat Nicias, medicamentum vocasset populo ab illo datum. Jure igitur Hermannus et Bergk ²⁾ Suevernii sententiam improbarunt, hic ut aliam afferret opinionem: non ante Vespas hanc fabulam doctam esse, et priorem pacem aut praegressam, aut proxime secutam. Id vero nihilo magis constare in aperto est.

Quod ad argumentum attinet, lepide sane et ingeniose recoxit fabulam Suevernus ex fragmentis, ita tamen ut quid attulerit veri, quid falsi, omnibus in conjectura positus, vix ordine disputari possit. De ceteris certare non

¹⁾ Vidi inprimis Suevern: Ueber Aristophanis Γῆρας.

²⁾ Hic apud Meinek. fragm. Com. II, 2, 995, ille in libello de Persona Nic. ap. Arist. p. 13.

est huius loci, falsum tamen esse videtur quod coniecit, senes qui primas in fabula partes teneant, ducem habere Niciam, eum lippis iis viam monstrare, eiusque opera recoctos iterumque juvenes factos tamquam salutis auctorem laudibus eum efferre. Senum enim imagine quum populum expresserit poeta, si Suevernium sequeris, poetam omnibus ducibus praeposuisse Niciam necessario credes, et eum id temporis prae ceteris duxisse dignum populi *προστάτην* et *ἐπίτροπον*, a quo solo Athenienses salutem sperarent. At tale quid de Nicia umquam sperasse Aristophanem quis credat? Nam si non nimis acriter eum exagitat, et ut viro integro honesto civi ei parcit, dignum contra Cleonem et democratiam ducem quominus existimaret eum, multa opinor obstabant.

Et quid de *δήμον προστατάις* sentiret satis sequenti anno ostendit in Pace fabula. Irascitur Pax vultumque avertit postquam audivit maximum omnium valere apud plebem Hyperbolum. Cui ut populum seque ipsum excuset respondit Trygaeus (vs. 685):

ἀλλ' οὐκέτ' αὐτῷ χρησόμεθ' οὐδέν, ἀλλὰ νῦν
ἀπορῶν ὁ δῆμος ἐπιπρόπου καὶ γυμνὸς ὦν
τοῦτον τέως τὸν ἄνδρα περιζώσατο.

Quae, non sine gravi optimatium vituperatione dicta, qui ita duce spoliatum oberrare populum sinerent, satis ostendunt, ut antea ita tunc quoque, Aristophanem non quidem odisse Niciam, nihil ab eo metuere, nec tamen quidquam ab eo sperare. Quod iudicium nec postea mutasse Aristophanem infra videbimus, de Senectute vero

quum nec de tempore fabulae nec de Niciae in ea partibus quidquam constet, incertas conjecturas mittamus.

Postquam Nicias e Thracia rediit, nova expeditio ad recuperandam Amphipolin decreta est, auctore Cleone, qui et ipse huic expeditioni praefuit. De qua re ex Thucydide nihil apparet praeter id quod scribit Lib. V, 2: Κλέων δ' Ἀθηναίους πείσας ἐς τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία ἐξέπλευσε μετὰ τὴν ἐκχειρίαν κ. τ. λ.; tamen, quamvis tacente Thucydide, negari non poterit Niciae segnitie inprimis id esse decretum, qui praeturam suscipiente viro, cuius nullam esse rerum bellicarum peritiam neminem fugit, (nam Pylicae expeditio felicitate magis quam prudentia eius prosperum eventum habuit) ¹⁾, nihil esset adversatus. Hanc igitur expeditionem, quam e re publica non esse persuasum sibi habebat, si prohibere non potuit (et recte fortasse existimabat Cleon, melius de pace actum iri capta Amphipoli), ipse tamen imperium suscipere debuerat, quod, quum ipse eo anno esset praetor, si voluisset, haud dubie ei detulisset populus. At fortasse hic etiam valuit, quod de optimatum spe Pylicae expeditionis tempore Thucydides scribit (IV, 28): „ἀσμένους δ' ὅμως ἐγίγνετο τοῖς σώφροσι τῶν ἀνθρώπων, λογιζομένοις δυοῖν ἀγαθοῖν τοῦ ἐτέρου τεύξεσθαι ἢ Κλέωνος ἀπαλλαγέσθαι, ὃ μᾶλλον ἤλπιζον, ἢ σφαλεῖσι γνώμης Λακεδαιμονίους

---

¹⁾ Exercitus quid de Cleonis praetura senserit, disertè dicit Thuc. V, 7: „τῶν γὰρ στρατιωτῶν ἀχθομένων μὲν τῇ ἔδρᾳ ἀναλογοιζομένων δὲ τὴν ἐκείνου ἡγεμονίαν πρὸς οἷαν ἐμπειρίαν καὶ τόλμαν μεθ' οἷας ἀνεπιστημοσύνης καὶ μαλακίας γενήσοιτο καὶ οἴκοθεν ὡς ἄκοντες αὐτῷ ξυνῆλθον”.

σπίσι χειρώσασθαι (l. χειρώσσεσθαι). Quibus verbis non solum Niciae sed omnium optimatium inertia depingitur.

At mortuis ad Amphipolin Cleone et Brasida statim palam de pace actum est in utraque civitate, quum clam inter se jam per totum annum et antea illi optimates egisse videantur quos *ξυνωμότας* appellare Cleon solitus erat, (ut ex sexcentis Aristophanis locis ¹⁾ apparet,) et ante omnes ut liquet ex Thuc. V, 16 (quem sequitur Plutarchus Nic. 9) Nicias et Plistoanax.

Cuius pacis condiciones, novique belli causas ex iis ortas vel inde praecipue natas quod, nec sociis adhibitis nec majoribus Peloponnesi civitatibus, inter Lacedaemonios et Athenienses de pace convenerat, latius exponere vix opus est. Thucydides eam fere non pacem existimat qua ab ipsa hostium quidem terra abstinebant, *ἔξωθεν δὲ μετ' ἀνοκώχης οὐ βεβαίον ἐβλαπτον ἀλλήλους τὰ μάλιστα* ²⁾). Rhetorice igitur magis quam vere hanc ob causam et ipse eum extollit Plutarchus et floruisse laudes eius apud aequales dicit, praesertim quum neque apud ceteros tale quidquam appareat et Aristophanes per ipsam fabulam quae, agentibus jam de pace Lacedaemoniis et Atheniensibus, docta est,

¹⁾ In Vespis e. g. vs. 345, 483, 488, 953.

²⁾ De hac pace, quia nonnulli omnibus Niciae rebus gestis longe eam anteponunt (ut e. g. Plutarchus per totum caput hanc ob causam laudibus eum effert) Thucydidis iudicium perscribere liceat cuius verba sunt (V, 26) „καὶ τὴν διὰ μέσου ξύμβασιν εἴ τις μὴ ἀξιῶσει πόλεμον νομίζειν, οὐκ ὀρθῶς δικαιώσσει, τοῖς τε γὰρ ἔργοις ὡς διήρηται ἀθρεῖται καὶ εὐρήσει οὐκ εἰκὸς ὅν εἰρήνην αὐτὴν κριθῆναι ἐν ᾗ οὕτε ἀπέδοσαν πάντ' οὐτ' ἀπεδέξαντο ἢ ξυνέθεντο, ἔξω τε τούτων πρὸς τὸν Μαντινικὸν καὶ Ἐπιδάυριον πόλεμον, καὶ ἐς (l. ἔτ') ἄλλα ἀμφοτέροις ἀμαρτήματα ἐγένοντο”.

εἰρήνην dico, silentio praetereat Niciam, immo occasionem nactus ejus laudandi, rem joco vertit aliumque exagitat, ubi Niciam honoris causa nominare si voluerat facile potuerat. Rogante enim Pace Dea quemnam ex Atheniensibus sibi haberet benevolentissimum non, ut unus quisque expectabat, Niciam nominat Trygaeus verum respondit:

„ἐυνούστατος μὲν ἦν μακροῦ — Κλεώνυμος”,

de Nicia autem neque hic neque alibi verbum addit.

Tali paci et Athenis multos inde ab initio esse adversatos et Lacedaemone haud mirum; ceterum discordiarum quae ex inconsulta pace in utraque civitate orta sunt, maxima culpa est apud eos qui ineundae fuerunt auctores. Quod Niciae vitam, primis post pacem annis per obscurum magis quam ante peractam, accuratius inspicienti identidem apparebit. Primo quidem anno apud utrosque eorum adhuc auctoritas valebat, qui paci favebant; at in pacis conditiones variis modis peccatum est, maximam partem optimatum socordia, quorum inprimis fuisset eam defendere. Lacedaemonii, quibus sorte ducta evenerat priores reddere de quibus convenisset, legatos miserunt ad Chalcidensium urbes, qui praetorem Lacedaemonium reddere Atheniensibus Amphipolin juberent. Nec tamen Amphipolitis hoc placuit neque harmostae Clearidae, qui postquam invitis incolis urbem tradere se posse negavit Lacedaemonem ad causam defendendam profectus est, simul si posset legatos culpa purgaturus. Illum statim jusserunt Lacedaemonii, ut iterum urbem

tradere conaretur aut copias saltem Lacedaemoniorum educeret, quid vero revera voluerint perobscurum est, nec dubium videtur quin multis minime displicuerit quod fecerat Clearidas. Hoc tamen Niciam latere non potuit, at ille futuri securus non solum armorum societati cum Lacedaemoniis ineundae auctor fuit, novas condiciones poscendi egregia occasione praetermissa, sed etiam antequam primae conditioni, Amphipolis ut redderetur Atheniensibus Lacedaemonii satisfacissent, civibus suasit ut captivos restituerent qui Pyli capti Athenis in custodia habebantur. Quo minus etiam verisimile fit quod e Theophrasto affert Plutarchus ¹⁾, eum in sorte ducenda utri reddendi quae convenerant facerent initium, pecunia data sortem corrumpisse. Nihil omnino fecisse videtur Nicias ut pacem, cuius inprimis auctor fuerat, defenderet et confirmaret, nec ille solus verum omnes optimates socordia graviter peccarunt, nam quiescentibus omnibus quibus pax cordi esset, jam sequenti anno ineunte, apud Lacedaemonios optimatum segnitie imperium mutatum est et illi ephori facti sunt, qui bellum quam pacem mal-

---

¹⁾ Plut. Nic. 10. Omnia quae hisce capitibus incuria peccaverit Plutarchus enumerare longum est. Symmachiam factam esse dicit postquam Corinthii et Boeoti foedus inter Lacedaemonios et Athenienses graviter ferentes *αἰτίαις καὶ μέμψεσιν αὐτοῖς ἐδόκουν ἀνακαλεῖσθαι τὸν πόλεμον* quod utrum errore scripserit an ex alio fonte hauserit nemo dicat; verisimilius tamen Thucydides scribit, armorum societatem haud multo post pacem esse factam, nullo verbo de Boeotis et Corintho addito. Malim tamen ipsi Plutarcho hunc errorem tribuere uno capite omnes discordias omniaque foedera post pacem Niciae in Peloponneso facta raptim absolventis, quum cetera ex Thueydide hausta esse videantur.

lent ¹⁾. Neque in hac sola re Atheniensium socordia est peccatum sed mira negligentia in Thracia quoque rem gesserunt ubi expugnata Scione quid fecerint Athenienses neque ex Thucydide neque aliunde apparet; hoc vero constat non egisse eos, quod ante omnia erat agendum, Amphipolin, ut redderetur, armis cogere. Verum inter bellum pacemque dubii haerebant, Lacedaemonios accusabant, quod tam segniter pacis conditionibus satisfacerent, legationibus rem trahebant, et quod jure quivis miretur, Lacedaemonii multa polliciti, nec tamen umquam promissa facientes, eodem anno impetrarunt, ut Pylo copias Athenienses educerent!

Cuius rei haud dubie maxima apud optimates culpa et inter eos non ultimo loco apud Niciam. Crebris enim illo anno inter Lacedaemonios et Athenienses actum esse legationibus Thucydides docet, quibus interfuisse Niciam non diserte quidem additur, at tamen eius primarias in hisce partes fuisse dubitari non potest, florente adhuc optimatum auctoritate ²⁾, quam sequenti demum anno Alcibiades eiusque socii maiore vi oppugnare et affligere coeperint.

Tunc enim Alcibiadis in dies aucta apud populum gratia magis magisque eorum potestas est minuta, qui pacis ineundae quondam auctores, pactam pacem defendere

---

¹⁾ Thuc. V, 36.

²⁾ Praetorem fuisse Niciam primo post pacem anno pro certo affirmari nequit, non tamen crediderim praeturam, quam per quinque annos continuos gesserat, illo anno ei demptam esse, quo pace tandem constituta, inprimis gratia apud populum floreret.

nescirent. Nihil tamen Alcibiadi magis profuit quam ipsa „bonorum” socordia. Lacedaemoniis enim primum foedus ineuntibus cum Boeotis, quod clam Atheniensibus facere pacis conditiones disertis verbis vetabant, deinde agentibus de foedere cum Argivis, paci labefactatae nullo modo subvenisse Niciam ex Plut. Alc. 14 satis apparet, in quo capite alium fontem Plutarchus adiit ac Thucydidem, quem in hac ipsa parte Vitae Nicianae sequitur ¹⁾. Pluribus rebus hoc capite a Thucydide discrepat inter quas non minimum hoc videtur, quod scribit c. 15: de foedere cum Argivis ineundo cogitasse non solum sed etiam clam egisse Alcibiadem eo tempore quo nondum Athenas venissent Lacedaemoniorum legati qui Panactum, jam a Boeotis destructam, redderent, tamquam ita quoque pacis conditionibus satisfacturi. Huius rei apud Thucydidem luculentum testimonium non extat. Ille enim, legatorum narrato adventu iraque Atheniensium propter destructam Panactam exposita, tum demum addit Argivos, quum Lacedaemoniorum foedus cum Boeotis non modo non adhibitis Atheniensibus sed vel nescientibus initum esse vidissent, de societate cum iis egisse, legatosque Athenas misisse.

Nec tamen Thucydidis silentio effici videtur falsa hoc loco tradidisse Plutarchum, quum quod per se haud improbabile videtur, jam antea quoque de foedere ineundo et Athenis cogitatum esse et apud Argivos, id probare

---

¹⁾ Quod huius anni factis in Vita Alcibiadis descriptio ostracismi praemittitur, id sola negligentia ortum esse videtur.

videantur levia quaedam huius rei indicia apud Thucydidem qui c. 40 scribit Argivos, quum audivissent foedus iniisse Lacedaemonios cum Boeotis, existimasse huius foederis Athenienses quoque participes „ὥστε οὕτε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἔτι σφίσιν εἶναι ξυμμαχίαν ποιήσασθαι, πρότερον ἐλπίζοντες ἐκ τῶν διαφόρων εἰ μὴ μείνειαν αὐτοῖς αἱ πρὸς Λακεδαιμονίους σπονδαί, τοῖς γοῦν Ἀθηναίοις ξύμμαχοι ἔσσεσθαι. Haec demonstrant eos cogitasse saltem de foedere cum Atheniensibus jam antequam iis, quae legati de Panacto nuntiassent, major Atheniensium ira in Lacedaemonios exarsisset; Alcibiadem quoque foedus cum Argivis non tunc primum cupivisse Thucydidis verba in c. 43 ostendunt, ubi diserte de Alcibiade dicitur „ᾧ ἐδόκει μὲν πρὸς τοὺς Ἀργεῖους μᾶλλον χωρεῖν”.

Eo igitur anno, jam priusquam innotuerunt Athenis quae cum Boeotis mala fide in Athenienses egissent Lacedaemonii, aucta est vehementer discordia partium, quarum altera Alcibiade duce bellum instaurare volebat, altera cum Nicia pacem servare. Cuius certaminis exitum nemo profecto mirabitur, qui viderit quanta inertia omnia gesserit Nicias quantaque desidia, quanto impetu animi contra et quanta alacritate Alcibiades. Quis credat Niciam prorsus ignorasse omnia quae clam et secreto agebantur Lacedaemone, quum apud Argivos Boeotorum foedus statim innotuerit. Tamen neque apud Lacedaemonios iniquo foederis intercessisse videtur, neque domi Alcibiadi adversatus est, talia molienti quae contra rem publicam esse persuasum sibi haberet. Qua re simulac Panaкти destructio, legatis Lacedaemone missis, Athenis innotuit, justa ira exarsit in Niciam sociosque eius, et

jure increpuit eum Alcibiades et exprobravit, quod ignave totum bellum gessisset, qui molestam Pyli expugnationem aliis permississet at ipse reddere captivos ante idoneum tempus festinasset, qui pace facta non coegisset Lacedaemonios, amicos suos, integram eam servare, at contra leges foedus cum Boeotis ineuntibus hisce nihil adversatus, ab Atheniensium amicitia prohiberet illos, qui cum iis societatem inire cuperent; quo magis etiam Lacedaemoniis suis placeret ¹⁾).

Quae ira populi in Niciam ut primum exarsit, ne occasionem praetermitteret Alcibiades, quo tempore minus gratia valebat Nicias, statim ad Argivos nuntium misit, qui legatos de societate Athenas arcesseret. Cuius rei certior factus Nicias, statim, ut videtur, nuntium ad Lacedaemonios mittendum curavit; adfuerunt mox Argivorum legati eodemque tempore *Νικία παρήσαν ὥσπερ κατὰ τύχην πρέσβεις ἀπὸ τῆς Λακεδαιμόνος*. Lacedaemonii enim, sive imminens Atheniensium cum Argivis foedus terrorem iis injecerat, sive etiamtum magis valebat quam postea eorum auctoritas, qui paci favebant, statim Athenas legatos miserunt haud dubiae erga Athenienses voluntatis (*δοξοῦντες ἐπιτήδαιοι εἶναι τοῖς Ἀθηναίοις*) ut iratos eorum animos novis promissis placarent.

Nec dubium videtur quin, si etiam tunc tantum potuisset Nicias apud populum ut antea, inanibus verbis mitigati denuo requievisent Athenienses. At novum consilium iniit Alcibiades ne pacem impetrarent legati veritus,

¹⁾ Plut. Alc. 14.

integram enim sibi agendi cum Atheniensibus potestatem esse delatam, confessi erant in senatu. Clam igitur ad se legatos vocat, ignorante etiam Nicia, cui praesertim eorum curam mandatam esse probabile est, iisque jure jurando obstrictus auxilium suum pollicetur, simul suadet ut caveant ne apud populum palam confiteantur nullis finibus agendi potestatem domi sibi esse circumscriptam; hoc enim simulac audiverit populus, omnia Lacedaemoniis eum extorsurum.

Haud difficile iis Alcibiades persuasit, idque eo facilius, quod antea quoque animum eius et voluntatem erga Lacedaemonios satis noverant ¹⁾; quum igitur sequenti die in comitiis interrogasset eos Alcibiades, an integra iis esset delegata agendi potestas, praefracte (hoc enim convenerat) negarunt. Tunc ille magna voce statim eos increpuit: nunc demum omnibus apparere, clamitans, quam essent Lacedaemonii perfidia, qui ne per unum diem quidem sibi constantes, hodie apud populum eadem negare sustinerent quae in senatu heri libere essent confessi. Quibus dictis populi iram incitavit, Niciamque prorsus obruit.

Novo exemplo haec illustrent, quam segnis paci patriaeque custos fuerit Nicias, cuius in hac re ignaviam nemo non contemnet: impudenti dolo vinci non semper culpae verti potest, at non stultitiae tantum, verum etiam ignaviae jure Nicias accusabitur, qui, postquam senex ab adolescentulo circumventus legatos a se averti passus erat, nullo verbo fraudem patefecit et mendacia, quibus Alci-

---

¹⁾ Thuc. V, 43.

biades omnes qui aderant decepit. Ne verbo quidem ei [adversatus est Nicias at stetit attonitus, et statim cum Argivis foedus iniissent Athenienses, nisi Niciae ἐβόηθησε σεισμός τις διὰ μέσου γεγόμενος. At sequenti die ¹⁾ quum ex terrore ad se rediisset Nicias, Atheniensibus persuasit ut Lacedaemonem statim legati mitterentur (in quorum numero et ipse fuit), qui poscerent „Πάνακτόν τε ὁρῶν ἀποδιδόναι καὶ Ἀμφίπολιν καὶ τὴν Βοιωτῶν ξυμμαχίαν ἀνεῖναι”. At nihil impetravit haec legatio, obstabant enim eius anni ephori, Xenares et socii, idque solum iis concessum est, quod derisio fere poterat videri pacis vitiatæ, ut solemne jus iurandum, quod uno quoque anno restaurari foedus jusserrat, ea occasione renovaretur. Quis deinde miretur statim post legatorum reditum, Athenienses cum Argivis foedus iniisse, et Alcibiadem praetorem creasse Nicia remoto?

Sequenti igitur anno Alcibiade praetore omnia versantur in Peloponneso, quae latius exponere ab hoc loco alienum est, quum ad vitam Niciae, de quo in hoc tempore tractando tacet Thucydides, nihil pertineant. Tenuiora tantum nobis extant indicia non prorsus per illud tempus requiesse pacis amicos. Nam eodem tempore quo in Peloponneso omnia ad bellum renovandum moveret Alcibiades, Argivis jam ad evasionem in Epidaurum paratis, ex omnibus Graeciae civitatibus Mantineam legati convenerunt, qui de pace Graeciae reddenda agerent ²⁾.

---

¹⁾ Thuc. V, 46.

²⁾ Thuc. V, 55.

Convocarunt eos Athenienses, at non Alcibiadem huic rei fuisse auctorem et per se jam probabile est et iis quae a Thucydide narrantur insuper confirmatur. Priore enim conventu, quum inter arma de pace agi non posse videretur, omnes qui arma movissent, idque inprimis Argivi, ut in praesens decederent moniti; at postquam denuo convenerunt legati, iterum irrita facta sunt omnia, Argivis Epidaurum invadentibus. Illis autem quum auxilium tulerit Alcibiades, jam apparet neque auctorem fuisse eum conventus neque adfuisse, quo verisimile fit optimates, praesertim Niciam eiusque socios, ejus rei fuisse auctores.

Eo tempore igitur partium discordia in dies crescente, certamen inter Niciam et Alcibiadem, quamquam initio non ita vehemens (ut ex Thucydidis silentio conjici potest) eo modo auctum est ut mox ad ostracismum ventum sit, incertum utrum auctore Nicia an Alcibiade, quamquam illud magis verisimile videtur.

De ipso autem ostracismo diversa traduntur et admodum confusa. Primum enim, quo anno factus sit si quaerimus, magnum de hac re est inter viros doctos discrimen. Alii alia protulerunt argumentis ex temporum ratione petitis. Uberrime inprimis disputavit de hac re Müller-Strübing (l.l. p. 407) qui anno 418 Hyperboli exostracismum vindicare studet; verum et eius argumenta et aliorum qui sententias protulerunt tanta incertarum conjecturarum serie nituntur ut abstinere iis, et in antiquorum indiciis quamvis exilibus acquiescere praestet. Quod fecit V. C. Cobet, qui in Comm. de Plat. com. rell. p. 143 demonstrat probabiliter, Theompompi fragmento (apud

Schol. ad Vesp. 1008) cum Thuc. VIII, 73, 3 collato, ostracismum factum esse anno belli decimo quinto i. e. Ol. 90.3 = 417, quum e Thucydide constet in insula Samo interfectum esse Hyperbolum anno belli vicesimo primo, quumque Theopompus loco, quem laudavi, scribat „ἐξωστράκισαν δὲ Ὑπέρβολον ἐξ ἔτη.”

Neque pro certo diiudicari potest, inter quosnam certamen fuerit. Tacente enim Thucydide, Plutarchus solus nobis auctor restat ¹⁾. Qui quum bis idem narret (Vita Nic. c. 11, Vita Alc., c. 13.) diversos in utraque narratione fontes secutus, diversa tradidisse scriptores ostendit. Primum enim in Vita Niciae certamen ortum esse tradit inter Niciam Alcibiademque, prae ceteris Hyperbolo ad ostracismum populum incitante, postea autem illos per socios reconciliatos in ipsum Hyperbolum ostracismum vertisse. In extremo capite addit alio quoque modo haec tradi apud scriptores: „οὐκ ἄγνωσθ δὲ ὅτι Θεόφραστος ἐξοστράκισθῆναι φησὶ τὸν Ὑπέρβολον, Φαίακος, οὐ Νικίου πρὸς Ἀλκιβιάδην ἐρίσαντος ἀλλ' οἱ πλείονες οὕτω γράφουσιν.

Aliter rem tradit in Vita Alc. Ibi enim narrat et Niciam et Phaeacem et Alcibiadem iniisse certamen, (quod per se haud improbable est, quum saepius in ostracismo de tribus simul, qui in exilium mitteretur, dimicatum sit),

¹⁾ Ut omittam orationem, quae inscribitur Andocidis IV in Alcibiadem, quam Taylor (Lect. Lys. 6) Phaeaci vindicare conatus, satis, opinor, refutatus est a Valckenario (apud Sluiter Lect. And., p. 17). Ipsa autem oratio, quam ne Andocidis esse credam, praeter alia inprimis me moverunt argumenta Grotii (H. o. Gr. IV, 78, n. 2; V 269, n. 2), ad ipsius Niciae partes nihil lucis affert: quo magis eam praetermittere licebit.

deinde autem Alcibiadem aut cum Nicia gratia conciliata, aut (ut alii tradunt) cum Phaeace, eius auxilio e civitate Hyperbolum ejecisse.

In tali fontium discordia dum dubii haeremus, frustra ex comicorum fragmentis lucem speramus. Quamquam enim sat multa semper convicia in Hyperbolum coniecisse eos undique ex fragmentis ¹⁾ apparet, fabulae tamen illae quarum supersunt fragmenta maximam partem, quod nemo miretur, priores annos spectant quam quo in exilium actus est Hyperbolus. Omnes autem fabulas, quae Hyperbolum spectant enumerare longum est, mentionis tamen digna videtur Eupolidis fabula quae „Maricas” inscribitur; ea enim ad ostracismum posset lucem afferre, quia acta jam est anno tertio post primas nubes i. e. Ol. 89.4 ²⁾ at incertas conjecturas si mittimus, nihil aliud ex ea luci capimus, quam quod uno fragmento, laudato a Plutarcho, Nic. 4 docemur antea quoque Hyperbolum molestias egisse Niciae. Cetera fragmenta huius fabulae silentio praeterire quamvis invitum tamen praestat, nusquam enim conjectandi libido ita tenet et vexat lectorem, ut in comicorum fragmentis ubi inter legendum unusquisque ex paucis versibus fabulae argumentum eruere posse sibi videatur ³⁾.

Ad ostracismum nihil magis proficit Platonis Hyperbolus, quamquam de ipso ostracismo ex ea fabula

---

¹⁾ Ostendit hoc etiam notissimus locus in Arist. Eq. 551 sqq.

²⁾ Meineke, fragm. Com. I, 137. Schol. Nub. 549.

³⁾ Quae Bergk (rell. p. 356) ex fragmentis conjicit de partibus Niciae in hac fabula, ita in incerta conjectura versantur, ut ea perscribere non attineat.

adtulit Plutarchus fragmentum. Hoc enim Hyperbolum solum spectat, cetera omnia sunt in obscuro. Quod idem valet de Platonis *Συμμαχία*, quam ad eandem rem referre conatus est Bergk (l.l. p. 261). Putat enim nomen ei fabulae imposuisse Platonem, societatem respicientem quam contra Hyperbolum inierunt Alcibiades, Nicias et Phaeax. Quod nulla alia re firmat vir doctus quam uno fragmento quo nescio qui homines comparantur cum pueris *ὀστρακινδα* ludentibus, quae comparatio ei videtur mire quadrare in illam societatem. Quam incerta, quam dubia haec omnia sint, unusquisque statim videbit.

Phaeacem igitur si mittimus de cuius auctoritate in republica, et in hoc ostracismo partibus quaerere non huius loci videtur, ex plerisque scriptorum sentiitiis jam constitui potest Niciam cum Alcibiade certasse de ostracismo, cuius exitum hic magis quam ille veritus aut ipse aut per amicos cum Nicia gratiam reconciliavit; id quod in praesens fecit finem certamini cuius rationem recte describit Plutarchus his verbis „*νέων γὰρ ἦν καὶ πολεμοποιῶν ἄμιλλα πρὸς εἰρηνοποιούς καὶ πρεσβυτέρους.*”

Postquam autem coierunt, jam statim crevit Alcibiadis apud cives potentia, neque levissimum superest indicium quidquam ad pacem servandam suscepisse Niciam, immo etiam imperium eum sequenti anno suscepisse constat contra regem Perdiccam ¹⁾, quod ab Alcibiade coactum fecisse eum fere diceres. At in hac praetura fere prorsus in tenebris versamur. Satis breviter,

¹⁾ Thuc. V, 83. C. I. A, I, 180.

ut omnia, quae primis post pacem annis in Thracia gesta sunt, haec narrat Thucydides „παρασκευασμένων αὐτῶν στρατιῶν ἄγειν ἐπὶ Χαλκιδέας καὶ Ἀμφίπολιν Νικίου τοῦ Νικηράτου στρατηγοῦντος ἔψευστο τὴν ξυμμαχίαν (Περδίκκας) καὶ ἡ στρατιὰ μάλιστα διελύθη ἐκείνου ἀπάρκτους”.

Haec satis raptim Thucydides, cuius indicii si credimus, mira negligentia omnia in Thracia egerunt Athenienses postquam, Cleone mortuo et pace inita, Amphipolis Atheniensium societatem constanter repudiavit. Nulla per tot annos expeditio quae invitos cogeret, nulla cura ne socii desciscerent. Thyssum, urbem sibi sociam a Dictidiensibus capi brevi post pacem summa patientia passi sunt Athenienses; Mecybernam ceperunt Olynthii „προουρύντων Ἀθηναίων” (Thuc.), nemo impedit, et quum tandem, praetore Nicia, parata esset expeditio, nihil ea profecit. Haec maxima negligentia nobis tradere Thucydidem nemo non videbit, at quis illius negligentiae causas poterit constituere? Quis lucem ex tanta caligine dispiciet? Non omnia, quae illis annis gesta sunt in Thracia, rettulisse Thucydidem ex inscriptionibus quidem apparet unde v. c. constat post Niciam Chaeremonem missum esse, at neque ex inscriptionibus neque aliunde majoris momenti indicia allata esse videntur.

Huic rei ut lucem afferat, multa priorum expeditionum, quas referre consulto omiserit Thucydides, quaerit indicia Müller-Strübing ex ipsa ea inscriptione quam laudavimus (est ea apud Boeckh., Att. Staatshaush., II, 29). Ex pensionibus quaestorum Minervae Ol. 99.3 unam citat factam „. . . στρατηγοῖς τοῖς ἐπ’ Ἡρόνος τοῖς μετὰ Δημοσθένε-

νους", et inde statuit illo anno expeditioni praefuisse Demosthenem contra Amphipolin, neque tunc primum esse missum eum; idque inde apparere, quod relata est pensio nec addito praetoris nomine patronymico, nec ex quonam demo ortus sit, quae addi solent quum prima praetoris cuiusdam fit mentio, omitti autem quotienscunque in eadem praetura nomen eius redit, ut e. g. in eadem inscriptione pensio legitur Niciae facta, tunc primum misso: Νικία Νικηράτου Κυδαντίδη Λυσιστράτω Ἐμπέδου Οἰήθεν.

Haec si recte disputaverit vir doctus, quamquam quid in Thracia egerint Athenienses inde nondum apparet, apparebit tamen aliquid egisse eos, missos esse strenuos praetores, non prorsus nihil res in Thracia curasse populum. Quum deinde duce Demosthene, viro impigro, indefesso praetore nihil omnino factum esse non esset probabile, ex hac inscriptione efficeretur omnia quae Thraciam spectant negligenter tractasse Thucydidem, vel potius consulto omisisse. Itaque etiam facile fieri potuit ut expeditionem, quam inceperat Demosthenes Euthydemi ¹⁾ auxilio, absolverit Nicias, majoraque perfecerit quam quae legimus apud Thucydidem: „καὶ ἡ στρατιὰ μάλιστα διελύθη.

Haec fere Müller-Strübing. Quam incerta autem haec omnia sint, quis non videt? Primum enim quod omni dubio vacuum videtur viro docto: missum esse eo tempore in

---

¹⁾ Vide eandem inscriptionem pensio II . . . στρατηγούς ἐς τὰ ἐπὶ Θράκης Εὐθυδήμῳ Εὐδήμῳ . . . , quem credit Müller-Strübing in Thraciam esse missum ut pecuniam Demostheni adferret.

Thraciam Demosthenem, id minime constare statim videmus, si diligentius inscriptionem ipsam inspexerimus, quae apud Kirchhoff C. I. A. 180 ita suppleta legitur: [οὔτοι δ' ἔδοσαν τοῖς ἐπὶ τὰς ὀπλιταγωγῶν οὐς τοῖς μετὰ Δημο[σθένους...] et paulo infra τοῦτο τὸ χρυσίου παρέδο[μεν τοῖς ἐπὶ τὰς ὀπλιταγωγῶν τοῖς μετὰ Δημο[σθένους...], ad quae adnotat: „Demosthenem hoc ipso anno missum esse Epidaurum, ut inde praesidia Attica duceret, auctor est Thuc. V, 80”.

Discrepant igitur editores in ipso illo nomine quo omnis nititur Mülleri conjectura de expeditione Demosthenis in Thraciam. Ipsae autem litterae ex quibus Kirchhoff supplevit ὀπλιταγωγούς, Rhangabe contra, quem Boeckh. secutus est Ἡόνους, in lapide ita leguntur ῬΑΟΣΤΟΙΣΜΕΤΑΔΕΜ. Prima igitur littera quum non integra servata sit sed parva tantum lineola supersit hoc litterae fragmentum cum Δ conjunxit Rhangabe ut N inde legeretur et in Ἡόνους supplevit; Kirchhoff contra o inde expleri posse ratus cum sequentibus ΟΛΟΣ (= ωγους) conjunxit legitque ὀπλιταγωγους.

An rectum viderit Kirchhoff hoc loco quaerere non attinet, audacissima autem eorum videtur conjectura qui ex tribus litteris expeditionem in Thraciam eruere se posse putarunt quae nullo alio testimonio firmetur; nec talibus argumentis adducimur ut virum doctum Müller-Strübing sequamur, qui grato animo haec de Demosthene, non ut verisimilia verum ut certissima accipit, ut novum exemplum adducere possit consulto res in Thracia gestas omisisse Thucydidem ¹⁾. Qui quamquam ex inscriptionibus

¹⁾ Video virum doctum Müller-Strübing in Museo Rhen. 1878, p. 78,

apparet non omnia eum tradidisse quae in Thracia gesta sunt, non tamen si urbium defectiones rettulit, narrare omisisset ea, quae contra socios deficientes Athenienses Demosthene duce, viro fortissimo ac strenuo praetore, egisse sciebat. Incerta igitur et minora si mittamus, haec Nicias expeditio revera prima fuisse videtur ad recuperandam Amphipolin facta, quae tamen quid effecerit ita in obscuro est ut inter viros doctos multi etiam existiment paratas tantum fuisse copias neque emissas, ut e. g. Grote (VII, 374) scribit de expeditione quam in animo habuerint Athenienses („projected expedition”). Cum iis tamen facere non possum. Diserte scribit Thucydides: „ἐψευστο τὴν συμμαχίαν καὶ ἡ στρατιὰ μάλιστα διελύθη ἐκείνου ἀπάραντος” quod non est ut scribit Grote „Perdiccas receded from the alliance of Athens”, sed nihil aliud significat quam „copias abduxit”. Abductis regis copiis tota expeditio irrita facta, domum rediit Nicias et in proximum annum in Thraciam missus est Chaeremon ¹⁾).

Peracto hoc anno jam ad id tempus pervenimus, quo expeditio in Siciliam, apud multos jam diu clam jactata, Nicia duce, inita est. Valebit inprimis in hac parte vitae Nicianae quod in huius libelli initio dixi, non

---

partim quae proposuerat, revocasse, partim nova proposuisse. Priore igitur loco nunc non Ἡρόνος legere jubet verum Ἀργός, altero autem huius inscriptionis loco ubi eadem haec ΔΟΣΤΟΙΣΜΕΤΑΔΕΜ occurrunt, perseverat in supplendo Ἡρόνος, eo argumento ductus, quod procul dubio eo anno in Thracia fuerit Demosthenes. Quod igitur primum ex hac inscriptione eruere conatus est, id postea adducit ut ipsam inscriptionis lectionem propositam defendat.

¹⁾ C. I. A. 180. Anni secundi pensio I.

fuisse mihi propositum de singulis eius vitae annis accurate agere; quod et supervacaneum putavi, et supra vires meas esse sensi. Ne igitur quae praeclare exposuit Thucydides inutiliter iteremus, quam brevissimis horum annorum res gestas absolvere conabimur, in iis locis tantum remoraturi, ubi vel Plutarchus vel Diodorus aliquid novi attulit. Horum autem errores ibi tantum memorabimus ubi e Thucydide vel aliunde redargui poterunt.

Postquam igitur legatis auditis, quos in Siciliam miserant, bellum apud populum decretum est, Nicias, primum ab eo consilio oratione, quam reddit Thucydides, populum revocare frustra conatus, deinde cives, Alcibiades verbis magis etiam ad bellum incitatos, detertere studuit ingenti militum numero naviumque imperando. De hac oratione, ut de multis aliis, saepe quaesiverunt viri docti, an revera Niciae verba reddat. At frustra, opinor, talia quaerunt, solet enim Thucydides, accurate depingere conatus Niciae indolem, suis verbis exprimere, quae partim fortasse dixit Nicias, partim dicere potuit. Non enim omnia de hac oratione eodem modo omnes redidisse scriptores ostendet nobis Diodorus (XII, 83), qui inter argumenta quibus Nicias expeditionem dissuaserit hoc quoque affert, non esse pro Atheniensium viribus, quod ne Carthago quidem efficere potuerit: „*μη γὰρ δυνατόν ὑπάρχειν . . . Καρχηδόνιους μὲν ἔχοντας μεγίστην ἡγεμονίαν καὶ πολλὰς ὑπὲρ τῆς Σικελίας πεπολεμηκότας μὴ δεδυνῆσθαι κρατῆσαι τῆς νήσου, τοὺς δὲ Ἀθηναίους πολὺ λειπομένους τῇ δυνάμει τῶν Καρχηδονίων, δορύκνητον ποιήσασθαι τὴν κρατίστην τῶν νήσων.* Haec, quamquam unde ea attulerit Diodorus constitui non potest,

satis tamen ostendunt eum quem sequitur, in hac oratione non in singulis cum Thucydide congruere.

Quam nihil profecerit Nicias bellum dissuadens civibus, satis notum est. Postquam enim semel iterumque, ut bello oppugnaret, verba fecit, surgit τις τῶν Ἀθηναίων καὶ παρακκλέσας τὸν Νικίαν οὐκ ἔφη χρῆναι προφασίζεσθαι οὐδὲ διαμέλλειν" e. q. s. ¹⁾). Hic autem quis fuerit ex alio fonte addit Plutarchus, fuit Demonstratus ²⁾), homo neque suis civibus ignotus, qui apud Plutarchum dicitur „ὁ μάλιστα τῶν δημαγωγῶν ἐπὶ τὸν πόλεμον παροξύνων τοὺς Ἀθηναίους", neque comicis valde acceptus, quod apparet ex Eupolidis Demis, quam fabulam eo ipso tempore doctam esse recte videtur statuisse Meineke (Fragm. Com. II. 455). Pauca de hac fabula liceat addere, magnae enim in ea Niciae partes fuisse videntur.

Revocatos ab Orco antiquos Atheniensium imperatores inducit in scenam poeta, querentesque de civitate, quae a pristina virtute degenerarit, ubi pessimus quisque imperium teneat in populum, et praetores, et oratores: ad unum omnes pessimae sortis homines; quibus ducibus majore in dies celeritate ruat in perniciem patria. Eos audire videtur Nicias cumque iis confabulari ut ex fragmento IV apud Meineke apparet. Interrogat enim ille Aristidem:

---

¹⁾ Thuc. VI, 25. Huius hominis verba respexisse diceret Aristophanem in notis versiculis Avium paullo post actarum vs. 639:

καὶ μὴν μὰ τὸν Δί' οὐχὶ νυστάζειν ἔτι
ὥρα ἔστιν ἡμῖν οὐδὲ μελλονικίαν.

²⁾ Cf. Plut. Alc. 18.

„πῶς γὰρ ἐγένονο δίκαιοι“;

cui hic respondet:

„ἡ μὲν φύσις τὸ μέγιστον ἦν, ἔπειτα δὲ
κατὰ πρόθυμους τῇ φύσει συνελάμβανον“.

Eodem modo pergitur, veteres mores laudantur, castigantur novi: „Non quales nos eramus, vos estis“ (ita vel Aristides vel alius quis ex antiquis ducibus) „peritis ducibus caret urbs cui praetores sunt τὰ μειράκια κινούμενα“. Nec melius in comitiis; surgunt ad dicendum adolescentuli procaces imperiti,

„καὶ λέγουσί γε
τὰ μειράκια προιστάμενα τοῖς ἀνδράσιν“.

At nulli inveniuntur periti oratores:

„Ρῆτωρ γὰρ ἐστὶ νῦν τίς, ὅν γ' ἔστιν λέγειν“;

et acri convicio respondet aliquis, fortasse ipse Nicias:

„ὁ Βουζύργης ἄριστος ἀλιτῆριος“ ¹⁾.

Multa autem et alia ex hac fabula fragmenta supersunt, quae si in tam dubia re divinari quidquam liceret, aptissime ad Niciam referrentur. At melius est manum abstinere; hoc tantum addatur, nihil acerbius nihil iniquius judicasse videri Eupolidem de Nicia. Itaque ex

¹⁾ Cf. Schol. ad Lys. 397: Δημόστρατος Βουζύργης ἐλέγετο. Καὶ Εὐπολις ἐν Δήμοις ὡς μανιώδη αὐτὸν λέγει „τί κέκραγας ὥσπερ Βουζύργης ἀδικούμενος“.

hac quoque fabula constare videtur multum id temporis apud populum valuisse Demonstratum, et recte nomen eius nostro loco addidisse Plutarchum ¹⁾.

Undique igitur coactus ut expeditioni praeeset quam prohibere non potuerat, praetoris munus detrectare quidem non ausus est, sed ita suscepit ut fortasse magis profuisset patriae si numquam suscepisset. Quum enim semel decretum esset ut in Siciliam iretur, strenue fuerat res gerenda, nec tunc „καὶρὸς ἦν τῆς πολλῆς μελλήσεως“. Ille vero collegarum sententiis rejectis, statim aggredi Syracusas, primo nominis Attici terrore tunc maxime motas, noluit et ad Rhegium cunctando rem perdidit. Frustra interim Alcibiades Messanam in Atheniensium societatem adducere conatus est, qui postquam Rhegium rediit cum parte classis Naxum vecti sunt Athenienses, reliquis navibus Rhegii relictis cum uno praetorum, aut Nicia aut Lamacho ²⁾. Adfuisse huic expeditioni Niciam tacente Thucydide ³⁾ non constat, tamen et per se verisimilius est, et probabile fit ex iis quae secuta sunt. Syracusas enim non aggrediuntur Athenienses (quod, opinor, fecissent si Alcibiades et Lamachus expeditioni praefuissent) verum decem naves praemittunt ut, Leontinorum

---

¹⁾ Ceterum Aristophanis quoque testimonio constat magnas in expeditione commendanda fuisse Demonstrati partes; cf. versus ex Lysistrate ad quos jam scholia laudavi:

„ἔλεγε δ'ὅ μὴ ὄρασι μὲν Δημόστρατος
πλεῖν εἰς Σικελίαν“.

²⁾ Adfuisse enim Alcibiadem ex Thuc. constat.

³⁾ De hisce ex Plutarcho nihil constitui licet, qui ita rem narrat ut totam classem expeditioni interfuisse ex eius verbis statueres.

quotquot sunt in urbe ad se vocent, interimque per portum urbemque omnia circumspectent. Inspectis omnibus nihil majus moliantur, sed Catanam profecti sunt, quod inprimis ex Niciae ingenio factum esse videtur, sed minime cum Lamachi et Alcibiadis indole convenit.

Quae autem Plutarchus hisce addit, decem illas naves unam Syracusanorum navem cepisse ferentem tabulas civium Syracusanorum, ea, quum prorsus de hac re taceat Thucydides, rejicere satius erit, et cum iis sentire qui eam rem alio tempore, post Dionis mortem factam esse existiment ¹⁾. Quod idem valet de mira illa re, quam in capite sequenti nobis tradit Plutarchus; ubi de Niciae auctoritate apud omnes et milites et collegas disserens, narrat quondum factum esse in praetorio, ut Sophocles poeta ob aetatem primus ab eo sententiam rogatus responderit: „ἐγὼ μὲν παλαιότατός εἰμι, σὺ δὲ πρεσβύτατος.” Quis enim quidquam certi eruere poterit ex hac narratione quum ab omnibus tradatur numquam praetura functum esse Sophoclem nisi semel initio belli Samii ²⁾, in qua praetura Niciam eius fuisse collegam, admodum improbable est Neque, opinor, si illo bello praetor interfuisset Nicias, praesente Pericle ipso, Sophocli visus esset ὁ πρεσβύτατος, neque sententias rogasset. Haec igitur si ad Niciam pertinent quod minime constat, non tamen ad Sophoclem poetam referenda videntur, verum fortasse ad Sophoclem

---

¹⁾ Plut. Nic. 14, 6.

²⁾ Uberrime de hac praetura egit Bergk. l.l p. 56 sqq.

Sostratidae filium, quem anno Pylicae expeditionis Nicias in praetura collegam habebat.

Reliquae huius anni res gestae nihil habent quod nos detineat. Syracusis Catanam redeunt, urbemque dolo milites capiunt, incertum utrum inscientibus ducibus, an imperantibus ¹⁾. Sequitur Sakaminiae adventus. Abit Alcibiades, primus in imperio Nicias remanet, qui omnibus de Syracusis consiliis in praesentia missis, Eggestam statim vehitur, ut ad eam urbem ab initio ab Atheniensibus missus. Hyccara capit, Hyblaque frustra aggressus Catanam redit. Per tres igitur menses, per quos tum, appropinquante hieme, aderat, nihil egit nisi quod Hyccara cepit. Gravius erat quod Niciae inertia effecit, ut Syracusani primo armorum Atticorum metu per quotidianam consuetudinem abjecto, magis magisque hostem contemnere proeliumque jam ipsi poscere coeperint, et lacessere conviciis Athenienses.

Tum demum exuit inertiam Nicias urbemque aggredi statuit. Copias Syracusanorum ut irent Catanam noto dolo induxit; ipse clam hostibus oram praetervectus haud procul a magno portu locum proelio idoneum occupavit, ubi postquam, fraude patefacta, redierunt Catana Syracusani, prospero eventu pugnatum est. Tamen Nicias sequenti die copias abduxit, Catanamque rediit et ad Naxum hiberna constituit. In hac re quae causa induxerit Niciam ut statione ad urbem, idoneo loco, occu-

---

¹⁾ Non enim hoc addit Thucydides (VI, 51) neque, qui ad verbum fere eum exprimit, Diodorus (XIII, 5).

pata et munita, statim infecta re abierit, nemo facile dicat. Si enim, ut scribit Thucydides (c. 71) „τὸν πόλεμον κυτόμεν ποιῆσθαι οὕτω ἐδόκει δυνατόν εἶναι πρὶν ἂν ἱππέας τε μεταπέμψωσιν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν” κ. τ. λ., neque omnino rem moliri eum oportuit, neque locum occupare quem tenere postea non posset.

Verbum non addit Thucydides quo hoc aut probet aut vituperet, Syracusanis autem hac inconstantia Nicias animum auxit, quod diserte scribit infra Thucydides ubi Demosthenis adventum narrans refert, quid ille inprimis cavendum sibi duxerit: „ἀφικόμενος γὰρ ὁ Νίκίας φοβερός, ὥς οὐκ εὐθὺς προσέειπε ταῖς Συρακούσαις, ἀλλ' ἐν Κατάνη διεχέμεάζεν, ὑπερώρθη.” Si tacet Thucydides, non ita Plutarchus, qui, more suo et in laude paulo effusior, et in vituperatione, hoc loco graviter inconstantiam et ignaviam Niciae exprobrat ¹⁾, quod utrum ipse Thucydide perlecto de se addiderit, an ex alio sumpserit nemo pro certo dicat.

Sequitur, quam Plutarchus et Diodorus breviter tantum tractant, moenium aedificatio, quibus Syracusas circumdare in animo habebat Nicias; eam vero hoc loco tractare eo minus attinet, quod tali disputatione huius libelli propositum ulterius egrederemur, quodque diligenter de ea re et doctissime a multis dictum est ²⁾. Hoc tantum monendum videtur, haud dubie errore scriptum esse quod legimus apud Diodorum (XIII, 7) ab altera parto urbis statim Niciam occupasse τὴν ἐν τῷ Ὀλυμπίῳ Πολίχνην; primum enim

¹⁾ Plut. Nic. 16, 7.

²⁾ Cf. inprimis Grote VII. 82 sqq. et VIII in appendice de Syracusis p. 81.

nihil tale apud Thucydidem legimus, deinde semper ab initio Polichne illa in Syracusanorem potestate fuit, quod apparet ex eo quod narrat infra Thucydides. Nam postquam Nicias Plemmyrium munire constituit, stationes Syracusanorum in Polichne collocatae, statim eum oppugnarunt, *τρίτον γὰρ μέρος τῶν ἱππέων τοῖς Συρακοσίοις διὰ τοὺς ἐν Πλημμυρίῳ, ἵνα μὴ κηκουρήσουντες ἐξέλθοιεν ἐπὶ τῇ ἐν τῷ Ὀλυμπίειῳ Πολίχνῃ ἐτετάχατο*. Nihil igitur afferre videtur Diodori locus, quo aut historiam illustrare, aut de eius fontibus aliquid novi constituere possis, solique negligentiae eius haec deberi videntur.

Jure eiusdem negligentiae accusabitur in iis quae de morte Lamachi tradit. Cecidit ille haud multo post, pugna facta ad ipsa moenia Atheniensium, cuius rei testes sunt Thucydides (VI, 101) et Plutarchus (c. 18). Hic ex more de fontibus suis nihil addens, paullo aliter ac Thucydides, et ornatius aliquanto hanc rem tradit, additque Lamachum a Callicrate Syracusano ad monomachiam provocatum, vulnere accepto simulque dato, cum hoste una cecidisse. Diodorum, hanc pugnam post Gylippi adventum demum factam esse scribentem, multis verbis refutare non opus erit, quum undique satis constet solum in imperio fuisse Niciam per aliquod tempus prius quam Gylippus advenit, id quod disertis verbis insuper nos docet Thucydides (VI, 103) „*οὗτος γὰρ δὴ μόνος εἶχε Λαμάχου τεθνεώτος τὴν ἀρχήν*”.

Tunc autem jam crebrius quam antea de pace clam agi coeptum est inter Syracusanorum nonnullos et Niciam. Eo enim modo mortuo Lamacho sibi reconciliare urbem

conatus est, quam vi esse petendam, vivus hic frustra saepe monuerat. Quibus rebus detentus ita Gylippi adventum neglexit ut, jam de pace palam in comitiis agente populo, ad ipsam urbem tuto ille aggressus sit, nihil impediante Nicia. Quae satis nos movent ut Thucydidi jam ante Gylippi adventum interiisse Lamachum narranti fidem habeamus.

In proeliis quae post Lacedaemoniorum adventum facta sunt quaedam omittit Plutarchus, in ceteris a Thucydide non multum discedens. Nec tamen diligentissime eum hoc capite (19) Thucydidem secutum esse et quaedam ex Timaeo addidisse et Philisto, jam supra monui. Eodem modo addit, quid de Gylippi censuerint Syracusani, quod ex pluribus fontibus contulisse videtur, deinde, omnibus omissis quae narrat Thucydides l. VII, c. 3 et 4, (Gylippum Labdalum cepisse, Niciam veteribus moenibus relictis ad Plemmyrium transiisse) tunc demum primum cum Gylippo conseruisse Niciam tradit, additque, quod apud Thucydidem in hujus pugnae descriptione (c. 5) non legitur, in eo proelio occubuisse Gongylum Corinthium.

Iisdem fortasse fontibus tribui potest quod sequenti capite scribit, ubi narratur epistolam de rebus suis Athenas misisse Niciam (quae est apud Thuc. VII. c. 8 sqq.) et decretum esse ut auxilium mitteretur. Cui rei mire addit, quod neque apud Thucydidem legitur, neque valde verisimile videtur „οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ πρότερον ὥρμητο πέμπειν ἐτέρων δυνάμιν εἰς Σικελίαν, φθόγῳ δὲ τῶν πρώτων πραττομένων, πρὸς εὐτυχίαν τοῦ Νικίου τῷ αὐτῇ πολλὰς διατριβὰς ἐμβαλόντων, τότε γοῦν

ἔσπευδον βοηθεῖν". Apud Thucydidem autem neque jam antea auxilium mittere in animo habuisse Athenienses legimus, neque, quod satis ineptum videtur, huic consilio obstitisse invidiam Niciae. Contra gratia apud populum etiamtum floruisse diceret, quem petentem ut imperio abire liceret, a praetura remove noluerint. Quin in eius laudem dicta esse putaverim, quae leguntur in noto Avium versiculo.

ὦ σοφώτατ' εὖ γ' ἀνδρες αὐτὸ καὶ στρατηγικῶς,
ὑπερακοντίζεις σὺ γ' ἤδη Νικίαν ταῖς μηχαναῖς.

Quod fere iisdem verbis redit in fragmento Phrynichi ex Μονοτρόπῳ (quae fabula cum Avibus certamen iniit teste Argum. II ad Aves)

. . . ἀλλ' ὑπερβέβληκε πολὺ τὸν Νικίαν
στρατηγίας πλήθει τε καὶ ξυρῆμασιν.

Ad Siciliam ut redeamus, mox Syracusani metum deposuerunt aggrediendi navibus Athenienses. Postquam primo infelici eventu pugnarunt (Th. 22) Atheniensium in Plemmyrio castra capiunt (Th. c. 23), portus partem praecludunt et muniunt (Th. c. 25) et quum jam primo quoque tempore expectari ab Atheniensibus Demosthenem audivissent, ante eius adventum hostem iterum aggredi statuunt, postquam novis instrumentis navis ornaverant. Terra castra aggreditur Gylippus, qua pugna perterritorum Atheniensium naves classe petunt Syracusani.

Ita Thucydides. Verum ceteri fontes magna discordia laborant. Plutarchus terrestre proelium prorsus omittit, traditque Niciam inde ab initio omnem proelii occasionem

vouluisse evitare, et Demosthenis adventum opperiri priusquam quidquam novi molirentur, novos vero collegas Menandrum et Euthydemum, gloriae cupidos, cuius spem adventus Demosthenis statim iis esset ademturus, ad proelium ineundum eum coëgisse (Nic. 20).

Uberius rem tractat et ornatus Diodorus, ita tamen ut hic illic indicium perluceat, quo effici possit eius verba ex eodem fonte manasse, ex quo Plutarchi, quamvis negligentior narratio fluat. Scribit enim ille, secus ac Thucydides, primum navibus Syracusanos classem Atheniensium petivisse, navalique pugna inita, terra castra aggressum esse Gylippum; per multos deinde dies, secundum eum, Athenienses ab hoste lacessiti sunt, tandem vero *τινὲς τῶν τριηράρχων* ¹⁾ οὐκέτι θυνάμενοι καρτερεῖν τὴν τῶν Συρακοσίων καταπρόνησιν ἀντανηχθήσαν τοῖς πολεμίοις κ. τ. λ. in qua pugna narranda praeterit quod apud Thucydidem legimus, Aristonis dolo inprimis deceptos victosque esse Athenienses, quod haud dubie scriptor omisit ut ipsorum Syracusanorum gloriam augeret. Inprimis id nos movet ut Siculo fonti narrationem Diodori hoc loco deberi putemis, accedit enim quod ornatus multo et uberius quam Thucydides, totam pugnam narrat. Cui eidem fonti recte adscribi posse videntur quae de Euthydemo et Menandro tradit Plutarchus; hic tamen extremo capite ad Thucydidem denuo redit.

---

¹⁾ Diod. XIII. 10. Menandrum et Euthydemum haec spectare non dubium videtur, quamquam negligentius eos vocat *τριηράρχους* quos, quum Niciae collegae essent creati, donec advenisset Demosthenes, rectius dixisset *στρατηγούς*.

Nec tamen eo tempore proelium detrectasse Niciam tradit Thucydides, disertis enim verbis addit, secundo die „ὁ δὲ Νικίας ἰδὼν ἀντίπαλα τὰ τῆς ναυμαχίας γινόμενα καὶ ἐλπίζων αὐτοὺς αὖθις ἐπιχειρήσειν, τοὺς τε τριηράρχους ἠνάγκαζεν ἐπισκευάζειν τὰς ναῦς” κ. τ. λ. Uter vera tradiderit dijudicare difficile est, magis tamen placet Thucydidi, quam Siculis fontibus fidem habere de iis, quae in ipsis castris Atheniensium facta sunt; quo facto Niciam etiam culpa purgare licebit.

Haud multo post Demosthenes advenit qui, ne in idem vitium incideret, quo peccarat Nicias qui rem ducendo, priusquam ipse quidquam molitus esset, Syracusanos omni metu liberarat, statim aggredi Epipolas in animo habuit, qua parte si clam ad Syracusas accedere posset, etiam nunc urbe facile potiri posse sibi videbatur. Propositum peragere conatus est „πείσας τὸν Νικίαν”, ut simpliciter addit Thucydides. Sed Plutarchus aliunde affert primum vehementer obstitisse huic consilio Niciam, quum cunctari melius videretur donec Syracusani ipsa obsessione defessi, qui nunc jam et pecunia carerent et sociis, traderent sese, quod brevi fore jure speraret, quum ipsi, quos in urbe habebat amicos, hortarentur cum ut maneret, ὥς καὶ νῦν ὑπερπονούντων τῷ πολέμῳ καὶ τὸν Γύλιππον βαρυνομένων. Haec partim diserte dixit Nicias partim ita indicavit ut irati exclamarent collegae „ταῦτ’ ἐκείνα πάλιν ἤκειν μελλήματα καὶ διατριβὰς καὶ ἀκριβολογίας αἷς ἀπώλεσε τὴν ἀκμὴν, οὐκ εὐθὺς ἐπιχειρῶν τοῖς πολεμίοις ¹⁾).

¹⁾ Plut. Nic. c. 21.

Haec unde adduxerit Plutarchus neque ipse indicavit, neque certis indiciis statui potest, nisi fortasse divinari liceat ex verbis „καὶ τὸν Γύλιππον βαρυνομένων”, Timaeo haec deberi quem c. 19 Plutarchus dixisse affirmat Syracusanos „ἐν μηδενὶ λόγῳ ποιῆσθαι τὸν Γύλιππον, ὕστερον μὲν αἰσχροκέρδειαν αὐτοῦ καὶ μικρολογίαν καταγόντας” κ. τ. λ. At ut in incerta re hic quoque ignorantiam fateri fortasse praestat.

Tamen, quamquam de auctore minus constat, fortasse non ficta sunt quae de contentione inter Atheniensium duces nostro loco tradit Plutarchus. Ubi enim primum memorat Thucydides Demosthenis adventum (c. 42) accurate addit, quatenam sibi facienda duxerit ille, quatenam vitanda. Vitandum autem id ipsum videbatur, quod apud Plutarchum in Nicia reprehendunt collegae. Si vero addit Thucydides secum reputasse talia Demosthenem, haud improbable est eum aperte eadem dixisse, praesertim quum ceteri scriptores ita rem tradant. Et ubi rectius talia dixisset Demosthenes, quam in praetorio, adversante Nicia iis consiliis, quibus solis rem publicam servari posse ipse credebat?

Infelicem huius conatus eventum, in quo describendo a Thucydide non differt Plutarchus ¹⁾, satis omnibus notum silentio praetermittere licebit, neque diutius ea quae statim secuta sunt, nos detinebunt. Pugna infelicer pugnata domum redire vult Demosthenem cui adversatus Nicias multa disserit de Syracusanorum inopia, et

---

¹⁾ Thuc. VII, 43. Plut. Nic. 21, 5.

de iis quae Atheniensium in urbe amici polliciti essent ¹⁾. Quamvis igitur inprobante Demosthene, decretum est ut manerent; quod consilium quum Nicias, novis auxiliis re Syracusanorum firmata, mutasset, lunae defectio obstitit. De hac lunae defectione multa disputat Plutarchus ab eo loco prorsus aliena ²⁾, quae viros doctos moverunt ut totum caput Philochoro tribuant quum scribat noster „τὸ σημῆτον ὡς φησὶ Φιλόχορος φεύγουσιν οὐκ ἦν πονηρόν”. Quod de priore parte diiudicari non potest, nihil enim in ea parte est quod huic potissimum scriptori addicas, in posterioribus vero inest quod huius auctoris leve indicium possit videri, quum dicatur eo tempore jam Stilbides notissimus augur obiisse, de quo quum memoriae prodidisse constat Philochorum cum Nicia eum in Siciliam abiisse sane potest ut haec adnotatio de eius morte ex eodem Philochoro fluxerit. Haec vero, si recte observata sunt, novo exemplo confirmant, quod supra dixi, non omnia, quae ab Thucydide discrepantia de expeditione in Siciliam apud Plutarchum leguntur Siculis scriptoribus recte tribui posse.

Restat ut ea, quae post lunae defectionem facta sunt raptim attingam, singula enim indicare quibus inter se Thucydides et scriptores Siculi discrepent longum est et ad nostrum propositum inutile, praesertim quum saepius ita confuse rem tradiderit Diodorus, qui Siculos potissimum scriptores hoc loco secutus esse videtur, ut modo

---

¹⁾ Cf. Thuc. VII, 43. Plut. Nic. 22. Diod. XIII, 12.

²⁾ C. 23.

ex duabus pugnis unam eum contaminasse diceret, modo unam in duas dividisse. Ubique tamen apparet inprimis id sibi propositum habuisse scriptores Siculos, ut Syracusis quam maximam possent adderent laudem, cuius non parcos eos fuisse in ea pugna describenda, in qua Eurymedon cecidit, et Plutarchi narratio ostendit et Diodori ¹⁾.

Verum, si Syracusanorum virtutem quam maxime ornare student, non ita Gylippi. Eius nomen in illo proelio quod memoravi, quamquam adfuisse eum et juvasse ex Thucydide ²⁾ constat, prorsus omittitur, quum contra accuratissime addatur quinam singulis Syracusanorum partibus praefuerint. Eodem modo orationes Niciae et aliorum ad milites, ante supremam pugnam navalem habitae, accurate redduntur, prorsus praetermittitur Gylippum haud secus suos oratione ad pugnam incitasse.

Quod ad hanc ipsam pugnam attinet, cuius descriptionem apud Thucydidem nemo perlegens non vehementissime animo commovetur, ita rhetorice eam depingit Diodorus, ut diiudicare non possimus, utrum Thucydidis exemplo incitatus ipse pingendi periculum facere instituerit an Timaeum aliumve sit secutus. Timaeum vero Plutarchus hoc loco in manibus fuisse inde fortasse colligi potest, quod scribit in litore aciem instruxisse Niciam postquam reliquit „τὸ μέγα στρατόπεδον καὶ τὰ τεῖχη τὰ συνάπτοντα πρὸς τὸ

---

¹⁾ Plut. Nic. c. 24. Diod. XIII, 13 qui sequentes quoque pugnas navales plerumque ornatus exponit deque Syracusanorum praeclaris factis multa addit.

²⁾ Thuc. VII, 53.

Ἡράκλειον, ὥστε μὴ τεθυκότων τὴν εἰθισμένην θυσίαν τῷ Ἡρακλεῖ τῶν Συρακοσίων θῦσαι τότε τοὺς ἱερεῖς καὶ στρατηγούς ἀναβάοντας ἥδη πληρουμένων τῶν τριήρων, ἐπεὶ δ' οἱ μάντιες τοῖς Συρακοσίοις ἀπήγγειλαν ἐκ τῶν ἱερῶν λαμπρότητα καὶ νίκην μὴ κατ' ἀρχομένοις μάχης ἀλλ' ἀμυνομένοις (καὶ γὰρ τὸν Ἡρακλέα πάντων κρατεῖν ἀμυνόμενον καὶ προσπιχειροῦμενον) ἀνέχθησαν" ¹⁾). Haec enim de Hercule quam maxime e Timaei ingenio dicta videntur, ut etiam ex Plut. Nic. c. 1 videmus, ubi et alias ineptias describit ex Timaeo Plutarchus et hoc: „ἔτι δ' εἰκὸς εἶναι τὸν Ἡρακλέα τοῖς Συρακοσίοις βοηθεῖν διὰ τὴν Κόρην" κ. τ. λ. Adscribere huic loco liceat quibus haec et alia eiusmodi ridet Longinus, qui (IV, 3, 4) lepide scribit: „ὥστε θαυμάζειν με, Τερεντίανε ἤδιστε, πῶς οὐ καὶ τὸν Διονύσιον γράφει τὸν τύραννον, ἐπεὶ γὰρ εἰς τὸν Δία καὶ τὸν Ἡρακλέα δυσσεβής ἐγένετο, διὰ τοῦτ' αὐτὸν Δίῳ καὶ Ἡρακλεΐδῃ τὴν τυραννίδα ἀφείλοντο.

De tristissimo Atheniensium interitu ne verbum quidem addemus. Nicias autem postquam se suosque Gylippo tradidit, secundum Thucydidem eo invito interfectus est, quum Syracusanorum illi, qui de tradenda urbe clam egissent cum eo, in magno essent metu, ne interrogatus ipsorum culpam patefaceret, alii vero, praesertim Corinthii, propter divitias eius timerent, ne pretio soluto aufugeret, novaque iis in Graecia pericula pararet.

Contra Timaeus, ut novo exemplo Syracusani ducis magnitudinem animi illustret, de morte Niciae agente populo Hermocratem narrat ex servis suis unum mi-

¹⁾ Thuc. VII 69—72. Diod. XIII, 15—17. Plut. Nic. 25.

sisse ad Niciam Demosthenemque qui iis nuntiaret populum capitis eos condemnasse, quo audito ipsos se interfecisse.

Haec comitia Diodorus uberrime describit, qui quam maxime potuit *ἄκαιρος*, tres hoc loco addit orationes, primam Dioclis demagogi (in nomine discrepat Plutarchus eum Euryclelem dicens) qui morte mulcandos esse Atheniensium duces censet, deinde Nicolai, qui quamquam duo filii ei in bello ceciderant, adhortatur tamen cives ut clementia erga duces devinciant sibi Athenienses, postremo Gylippi cui, secus ac Plutarchus tradit, supplicium sumendum de hostibus videtur. Neque tamen apud Diodorum neque apud Plutarchum legimus quod scribit Pausanias (I, 29, 12) Athenis inter militum nomina, qui in Sicilia ceciderant omissum esse Niciae nomen, quibus addit „*Νικίας δ' ἐπὶ τῷδε παρείθη, γράῳ δ' οὐδὲν διάφορα ἢ Φίλιστος, ὃς ἔφη Δημοσθένην μὲν σπουδᾶς ποιήσασθαι τοῖς ἄλλοις πλὴν αὐτοῦ . . . Νικίᾳ δὲ τὴν παράδοσιν ἐξελοντῇ γενέσθαι, τούτων ἕνεκα οὐκ ἐνεγράφη Νικίας τῇ στήλῃ καταγνωσθεὶς αἰχμάλωτος ἐξελοντὴς εἶναι καὶ οὐκ ἀνὴρ πολέμου πρέπων*”.

Quum vero contra Thucydides scribat (c. 82) Demosthenem deditionem fecisse ad Gylippum, sed Niciam justo proelio victum se tradidisse ut internecioni finem imponeret „*καὶ ἑαυτῷ μὲν χρῆσθαι ἐκέλευεν ἐκείνου καὶ Λακεδαιμονίου*” *ὅτι βούλονται, τοὺς δ' ἄλλους στρατιώτας παύσασθαι φρονέοντας*”, quod idem scribit Plutarchus (c. 17), non magni facienda videtur Philisti auctoritas neque nimiumtribuendum Pausaniae, ceteris de hac re tacentibus, quam tamen non omisisset Thucydides, si tale quid patrassent Athe-

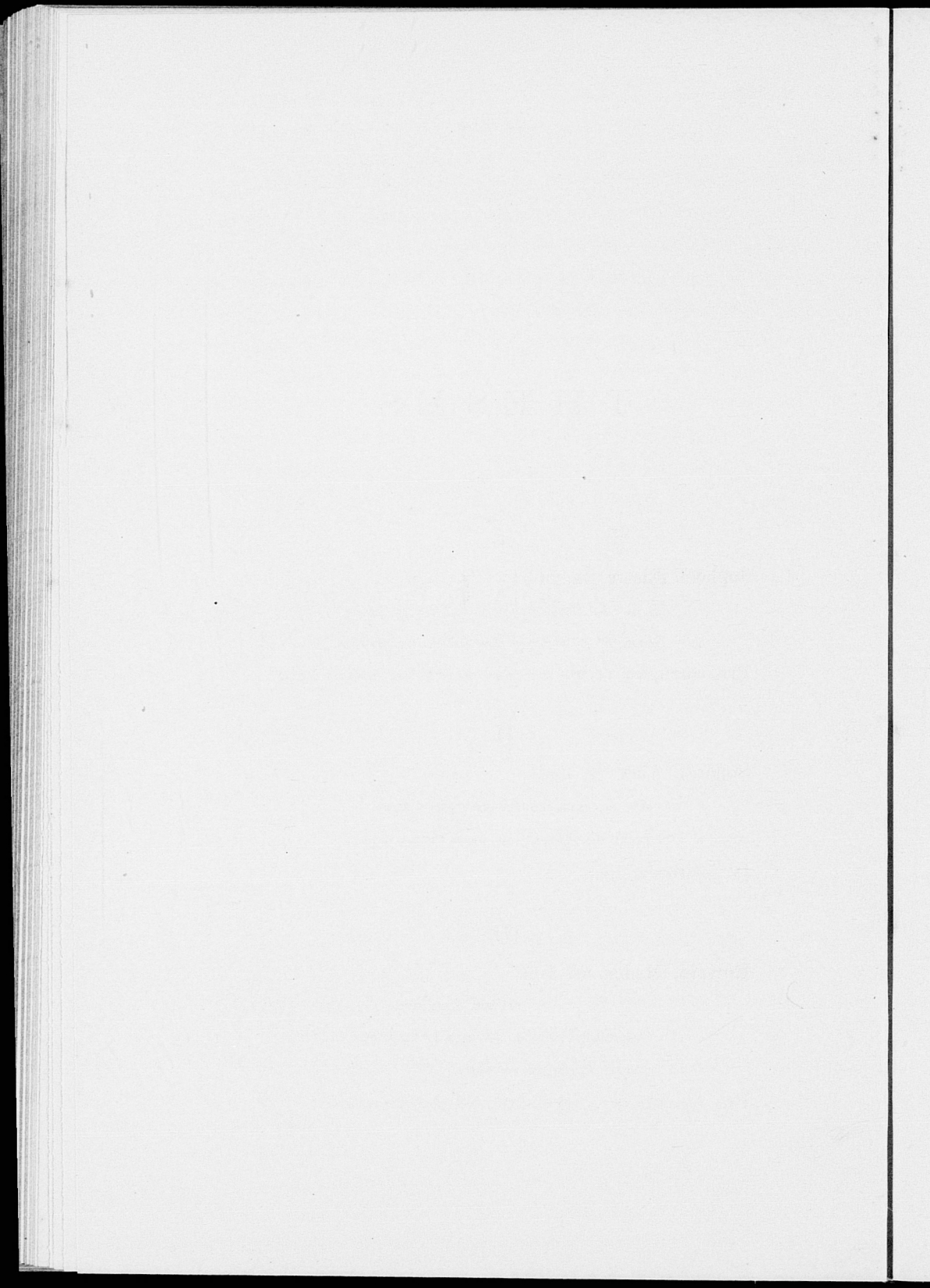
nienses, contra virum, quem, rerum Sicularum tristissimo eventu enarrato, insigni laude ornat.

Quem ut merito laudaverit Thucydides, apposite tamen eum depingit Grote iis verbis, quibus Galbam Tacitus: „Major privato visus, dum privatus fuit, et omnium consensu capax imperii, nisi imperasset”.

THESES.

THESES.

I.

Sophocl. Electr. vs. 363

Ἐμοὶ γὰρ ἔστω τοῦ μὲ μὴ λυπεῖν μόνον
βόσκημα· τῆς σῆς δ' οὐκ ἐρῶ τιμῆς τυχεῖν.

Pro corruptis verbis τοῦ μὲ μὴ legatur τοὺς ἐμ οὺς.

II.

Sophocl. Ajax vs. 354

οἴμ' ὥς ἔοικας ὁρᾷ μαρτυρεῖν ἄγαν
δηλοῖ δὲ τοῦργον ὥς ἀφροντίστως ἔχει.

L. ἀφροντίστως ἔχεις.

III.

Euripid. Medea vs. 108

τί ποτ' ἐργάζεται
μεγαλόσπλαγχος δυσκατάπαυστος
ψυχὴ δηχθεῖσα κακοῖσιν.

Pro δυσκατάπαυστος legendum est δυσκαταπαύστοις.

IV.

Eur. Hecub. vs. 854.

εἴ πως φανεῖν γ' ὥστε σοί τ' ἔχειν καλῶς
στράτη τε μὴ δόξαιμι Κασάνδρας χάριν
Θρήκης ἀνακτι τόνδε βουλευῆται φόνον.

Pro δόξαιμι legatur δόξαι με.

V.

Thuc. II, 3.

φυλάξαντες ἔτι νύκτα καὶ αὐτὸ τὸ περίορθρον, ἐχώρου ἐκ τῶν
οἰκιῶν ἐπ' αὐτούς.

Non recte Badham (Mnem. nov. Ser. I, 390) collato
loco Thuc. IV, 110 „ἀφικόμενος νυκτὸς ἔτι καὶ περὶ ὄρθρον” nostro
loco legere jubet νυκτὸς αὐτὸ τὸ περὶ ὄρθρον.

Legendum est: „νύκτα κατ' αὐτὸ τὸ περίορθρον.

VI.

Thuc. V, 9.

καὶ νομίσαι εἶναι τοῦ καλῶς πολεμεῖν τὸ ἐθέλειν καὶ τὸ αἰσχύ-
νεσθαι καὶ τοῖς ἄρχουσι πειθεσθαι.

Deleto articulo legatur: τὸ ἐθέλειν καὶ αἰσχύνεσθαι καὶ τοῖς
ἄρχουσι πειθεσθαι.

VII.

Plat. Cratyl. p. 394, C.

καὶ ἄλλα πολλά ἐστιν, ἃ οὐδὲν ἄλλ' ἢ βασιλέα σημαίνει, καὶ ἄλλα
γε αὖ στρατηγόν, οἷον Ἅγις καὶ Πολέμαχος, [καὶ Εὐπόλεμος].

Ultima verba ejicienda sunt.

VIII.

Plat. Protag. p. 313, A.

ὁ δὲ περὶ πλείονος τοῦ σώματος ἡγεῖ, [τὴν ψυχὴν] καὶ ἐν ᾧ πάντ' ἐστὶ τὰ σὰ ἢ εὖ ἢ κακῶς πράττειν, κ. τ. λ.

Delenda sunt quae uncinis inclusi.

IX.

Ibid. p. 313, D.

Καὶ ὅπως γε μὴ, ὧ ἑταῖρε, ὁ σοφίστης ἐπαινῶν ἃ πωλεῖ ἐξαπατήσῃ (l. — σε) ἡμᾶς ὥσπερ οἱ περὶ τὴν τοῦ σώματος τροφὴν [ὁ ἔμπορος τε καὶ κλέπτης].

Ultima verba expungenda sunt.

X.

Diod. XII, c. 73.

καὶ τοὺς μὲν παῖδας καὶ γυναῖκας ἡνδραποδίστατο, αὐτοὺς δὲ [καὶ] τοὺς τὴν πόλιν φρουροῦντας αἰχμαλώτους λαβὼν δῆτας ἀπέστειλεν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Non recte in editionibus deletur v. καὶ.

XI.

Plut. Cato Maior 8, 8.

ἀλλὰ φύσει τοῦτο τὸ ζῷον [ὁ βασιλεὺς] σαρκοφάγον ἐστίν.

Delenda sunt quae uncinis inclusi.

XII.

Plut. Tib. Gracch. 10, 5.

ἐπεὶ δ' ἑώρα τὸν Ὀκτάβιον ἐνεχόμενον τῷ νόμῳ.

Pro ἐνεχόμενον legatur ἐνιστάμενον.

XIII.

Liv. XXVII, c. 11, extr.

Locaverunt inde reficienda, quae circa forum incendio consumpta erant: septem tabernas, macellum, atrium, regiam.

L. atrium regium.

XIV.

Ovid. Metam. V, 445.

Rursus ubi alma dies hebetarat sidera, natam
Solis ab occasu solis quaerebat ad ortus.

Legendum est:

Solis ad occasum solis quaerebat ab ortu.

XV.

Ovid. Met. VII, 30.

Concurrentque suae segetis tellure creatis
Hostibus.

Legatur: Concurrentque suae segeti.

XVI.

Ovid. Trist. III, 9, 5.

Sed vetus huic nomen positumque antiquius urbe.
Rectius legas: positaque.

XVII.

Ovid. Heroid I, 105.

Sed neque Laërtes, ut qui sit inutilis armis
Pro armis lege: annis.

XVIII.

Senec. Ep. 13.

Et sic vertimus terga, quemadmodum illi, quos pulvis motus fuga pecorum exuit castris [aut quos aliqua fabula sine auctore sparsa conterruit].

Expungenda sunt quae uncinis inclusi.

XIX.

Curt. Ruf. III, 12, 16.

Animi autem aegritudo corpus urgebat.

Legendum est:

Animum autem aegritudo corporis urgebat.

XX.

Curt. IV, 14, 14.

Ultimi [quos locavit aversos] terga jam praebent.

Inducenda sunt quae inclusi.

XXI.

Non probanda est eorum opinio, qui putant Demosthenem anno 418 expeditionem fecisse in Thraciam.

XXII.

Demonstrari non potest Plutarchum in Vita Niciae per plura deinceps capita secutum esse aut Ephorum, aut Philochorum. Ad illustranda igitur fragmenta historicorum eius liber de Vita Niciae parum prodest.

XXIII.

In Vita Niciae conscribenda Thucydides Plutarcho fuit
fons primarius.

XXIV.

Non recte contendit Vollquardsen Diodorum in libris
de bello Peloponnesiaco Thucydidem non adhibuisse.

